

מצוות האמנה במציאות השם. (מצוות עשה כ"ה - פרשת יתרו)

לְהֵאֱמִין שִׁישׁ לְעוֹלָם אֱלֹהִים אֶחָד, שֶׁהַמְצִיא כָּל הַנְּמָצָא, וּמִכְחוֹ וּחְפְּצוֹ הִיָּה כֹל מֵהַיּוֹם שֶׁהוּא וְשֶׁהָיָה וְשִׁיְהִיָּה לְעַדֵי עַד, וְכִי הוּא הוֹצִיאֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר בְּתַחֲלַת נְתִינַת הַתּוֹרָה (שמות כ. ט): "אֲנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" וְכוּ'; וּפְרוּשׁוֹ כְּאִלּוּ אָמַר: תִּדְעוּ וְתֵאֱמִינוּ שִׁישׁ לְעוֹלָם אֱלֹהִים, כִּי מִלֵּת 'אֲנֹכִי' תּוֹרָה עַל הַמְצִיאֹת. וְאֲשֶׁר אָמַר 'אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ' וְכוּ', לֹמֵר: שֶׁלֹּא יִפְתָּה לְכַבֶּכֶם לְקַחַת עִנְיָן צִאתְכֶם מֵעַבְדוֹת מִצְרַיִם וּמִכּוֹת הַמִּצְרַיִם דְּרַךְ מִקְרָה, אֲלֵא דְעוֹ שֶׁאֲנֹכִי הוּא שֶׁהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם בְּחַפְּץ וּבְהַשְׁגָּחָה, כְּמוֹ שֶׁהִכְטִיחַ לְאַבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.

שְׂרֵשׁ מִצְוָה זוֹ אֵין צְרִיף בְּאוֹר. יְדוּעַ הַדְּבָר וְנִגְלָה לְכֹל, כִּי הָאֱמוּנָה הַזֹּאת יְסוּד הַדָּת; וְאֲשֶׁר לֹא יֵאֱמִין בְּזֶה – כּוֹפֵר בְּעֵקֶר, וְאֵין לוֹ חֵלֶק וְזִכוֹת עִם יִשְׂרָאֵל.

וְעִנְיָן הָאֱמוּנָה הוּא, שֶׁיִּקְבַּע בְּנַפְשׁוֹ שֶׁהָאֱמֶת כֵּן, וְשֶׁאֵי אֶפְשֶׁר חֲלוּף זֶה בְּשׁוּם פְּנִים. וְאִם יִשְׁאַל עָלָיו, יִשְׁיַב לְכֹל שׁוֹאֵל שֶׁזֶה יֵאֱמִין לְבוֹ וְלֹא יוֹדֵה בְּחֲלוּף זֶה אֶפְלוֹ יֵאֱמָרוּ לְהַרְגוֹ. שֶׁכֵּל זֶה מַחְזִיק וְקוֹבֵעַ הָאֱמֶת הַלֵּב, כְּשֶׁמוֹצֵיא הַדְּבָר מִן הַפֶּחַ אֶל הַפַּעַל. רְצוֹנִי לֹמֵר, כְּשֶׁיִּשְׁקִים בְּדַבְרֵי פִּי מֵהַיּוֹם שֶׁלְּבוֹ גּוֹמֵר. וְאִם יִזְכֶּה לְעֵלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַחֻקִּים, וְלִכְבוֹ יִבִּין וּבְעֵינָיו יִרְאֶה כְּמוֹפֵת נִחְתָּף שֶׁהָאֱמוּנָה הַזֹּאת שֶׁהָאֱמִין אֱמֶת וּבְרוּר, אֵי אֶפְשֶׁר לְהִיּוֹת דְּבָר בְּלִתי זֶה, אִזּוֹ יִקְיָם מִצְוֹת עֲשֵׂה זוֹ מִצְוָה מִן הַמְּבֻחָר.

דִּינֵי מִצְוָה זוֹ: כְּגוֹן מֵהַ שֶׁמְחִיב עֲלֵינוּ לְהֵאֱמִין עָלָיו שֶׁכֵּל הַיְכָלָת וְכֹל הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְכֹל הַהוֹד וְכֹל הַבְּרָכָה וְכֹל הַקִּיּוּם בּוֹ, וְשֶׁאֵין בְּנוֹ כַּחַ וְשֶׁכֵּל לְהַשִּׁיג וְלְהַגִּיד גְּדֻלוֹ וְטוֹבוֹ, כִּי לְרַב מַעֲלָתוֹ וְהוֹדוֹ לֹא יִשַׁג רַק לְעֲצָמוֹ. וְלִשְׁלַל מִמֶּנּוּ בְּכֹל כַּחֲנוֹ כֹּל חֲסָרוֹן וְכֹל מֵהַ שֶׁהוּא הַפֶּחַ כֹּל שְׁלֵמוֹת וְכֹל מַעֲלָה. וְהַעֲנִינִים הַיּוֹצֵאִים מִזֶּה, כְּגוֹן לְדַעַת שֶׁהוּא נִמְצָא, שְׁלֵם, בְּלִתי גּוֹף וְלֹא כַּח בְּגוֹף; כִּי הַגּוֹפִים יִשְׁיַגוּם הַחֲסָרוֹנוֹת, וְהוּא בְּרוּף הוּא לֹא יִשְׁיַגְהוּ מִיֵּן מִמִּינֵי הַחֲסָרוֹן. כְּמוֹ שֶׁאֱמַרְנוּ. וְשֶׁאֵר דְּבָרִים רַבִּים הַנֶּאֱמָרִים בְּעִנְיָן זֶה, כֹּל מְבֹאָרִים בְּסִפְרֵי יוֹדְעֵי חֻקֵּי הָאֱלֹהוֹת. אֲשֶׁרֵי הַזּוֹכִים אֵלֵיהָ, כִּי אִזּוֹ יִקְיָמוּ מִצְוָה זוֹ עַל בְּרִיָּה.

וְגוֹהֲגַת בְּכֹל מְקוֹם וּבְכֹל זְמַן, בְּזִכְרֵים וּנְקֻבוֹת.

וְעוֹבֵר עָלֶיהָ – אֵין לוֹ חֵלֶק וְזִכוֹת עִם יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאֱמַרְנוּ.

וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאֵין לָהֶם זְמַן יְדוּעַ, שֶׁכֵּל יְמֵי הָאָדָם חִיב לְחִיּוֹת בְּמַחְשָׁבָה זוֹ.

א. מצוות עשה להאמין במציאות ה'.

1. הגדרת המצווה

"להאמין שיש לעולם אלוך אחד, שהמציא כל הנמצא, ומכוחו וחפצו היה כל מה שהוא, ושהיה ושהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו את התורה." [1]
(ספר החינוך)

שאלות: (1) 5 אקרונות מנה ספר החינוך מצווה להאמין בה'

בקטע הנ"ל. כתוב אותם בלשונך.

(2) מהן שתי הדוגמאות שנתן ספר החינוך כהוכחה לכוחו

ורצונו לה' ? ומדוע ?

תשובות: (1) א.

ב.

ג.

ד.

ה.

.....(2)

2. המקור למצוות האמונה בה'.

"שנאמר בתחילת נתינת התורה: "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" וגו', ופרושו כאילו אמר: תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוך, כי מילת "אנכי" תורה על המציאות. ואשר אמר: "אשר הוצאתיך" וכו', לומר, שלא יפתה (יתפתה) לבבכם לקחת עניין צאתכם מעבדות מצריים ומכות המצרים דרך מקרה. אלא דעו, שאנוכי שהוצאתי אתכם בחפץ ובהשגחה, כמו שהבטיח לאבותינו לאברהם ליצחק ויעקב."

(ספר החינוך)

הסבר: ה' הוא מצוי, והוא הא-ל, ועושה הכל כחפצו ורצונו, ומנהל על כל בני האדם, כל העמים והמאורעות שבעולם, "בחפץ (מרצונו) ובהשגחה".

שאלות: (3) 3 א'יפס בדברה הראנה לה לוחות הכרית לומר

ספר החינוך את היסודות באמונה בה'. כתוב אותם ואת

האקרונות שנתן להם.

[1] ר' יהודה הלוי, ספר הכוזרי, מאמר א', סי' י"א, וכ"ה. הרמב"ם, ספר המצוות, מצוות עשה, מצווה א'; משנה תורה, ספר המדע, הלכות יסודי התורה, פרק א', א'.

- 4) מה מוכיחים לנו שני האירועים *fe* יציאת מצרים ומתן תורה, לפי הקטע הנ"ל?
 5) מדוע לדעתך כחך ספר החינוך דווקא את שני האירועים *fe* יציאת מצרים ומתן תורה?

- תשובות: 3) א.
 ב.
 4)
 5).....

ב. שורשי המצווה (היסודות והטעם של המצווה)

1. היסוד של המצווה

"כי האמונה הזו יסוד הדת, ואשר לא יאמין בזה כופר בעיקר ואין לו חלק וזכות עם ישראל. וענין האמונה הוא שיקבע בנפשו האמת כן ושאי אפשר חלוף זה בשום פנים".
 (ספר החינוך)

הסבר: האמונה בה' בשכל ובלב היא ע"י קביעה מוחלטת, "שיקבע בנפשו", שמציאות ה' והשגחתו היא אמיתית, ולא ניתן לשנותה "חילוף זה", בשום צורה ואופן.

מי שאינו מאמין בה' - "אין לו חלק וזכות עם ישראל", כלומר, שלא יזכה בחיי העולם הבא, וגם לא בגאולה בביאת המשיח.

- שאלות: 6) מהו היסוד (הטעם) עצמו עומדת מאחורי האמונה בה'?
 7) כיצד מקיים יהודי את היסוד והצקרון *fe* מאחורי זה?

- תשובות: 6)
 7)

2. קיום מצוות האמונה בה' בפועל

"ישיב לכל שואל, שזה יאמין לבו ולא יודה בחלוף זה, אפילו יאמרו להרגו, שכל זה מחזיק וקובע האמנת הלב כשמוציא הדבר מן הכוח אל הפועל, רצוני לומר, כשיקיים בדברי פיו מה שלבו גומר".
 (ספר החינוך)

הסבר: "כשמוציא הדבר מן הכוח אל הפועל", כאשר האדם מבצע בפועל את מה שהוא מאמין וחושב בפנים בתוככי נפשו - "בכוח", הוא מקיים את המצווה הזו גם בלב וגם באופן מעשי - בפועל. "ושיקיים בדברי פיו מה שלבו גומר" - שיאמר בפה מה שהוא מאמין בלב.

שאלות: 8) כיצד מקיים יהודי באופן מצוי את מצוות האמונה בה'?

9) הסבר את הביטוי, "כשמצוה דבר מן הכוח אף הכוח".

תשובות: 8)

..... 9)

3. קיום מצוות האמונה בה' בצורה מובחרת

"ואם יזכה לעלות במעלות החכמה ולבו יבין ובעיניו יראה במופת נחתך, שהאמנה הזאת שהאמין אמת וברור, אי אפשר להיות דבר בלתי זה, אז יקיים מצוות עשה זה מצווה מן המובחר". (ספר החינוך)

הסבר: "לעלות במעלות החכמה ולבו יבין" – ללמוד את חכמת התורה בצורה מעמיקה ורחבה מעבר לפשט, ולהבין אותה בפנימיות שלה. "ובעיניו יראה במופת נחתך", כשהאדם רואה הוכחה חותכת וברורה על מציאות הבורא והשגחתו עלינו, בין במחשבה והבנה שכלית מעמיקה, ובין באופן מעשי במציאות בעולם, אז הוא מקיים מצווה זו בצורה מעולה.

שאלות: 10) איך אפשר לקיים את מצוות האמונה בה' בצורה יותר מובחרת?

11) האם לדעתך ספר החינוך מחייב כל יהודי לקיים מצוות זו בצורה מובחרת, או מספיק בצורה הבסיסית שבקטע הקודם [מס' 2]?

תשובות: 10)

..... 11)

ג. דיני המצווה

- 1) להאמין שהכל תלוי רק בה'.
- "היכולת, הגדולה, הגבורה, הברכה והקיום", כל זה תלוי רק בכוחו ורצונו של ה'.
- 2) אין בנו השכל והיכולת להבין, להשיג ולהגיד את גדלו וטובו של ה'.
- 3) רק ה' משיג ומכיר את עצמו, ואנחנו לא יכולים לתאר אותו, משום שהוא נעלה מעל הבנתנו.
- 4) חייבים אנו בכל יכולתנו והבנתנו, לא לייחס לה' שום חסרון, ושום דבר הפוגע בשלמותו ובמעלה העליונה שלו.
- 5) חייבים להאמין שה' נמצא בכל מקום ובכל זמן, שהוא שלם לגמרי בשלמות מוחלטת, שאין לו גוף ולא כוח בגוף, משום שכל בעל כוח בגוף יש בו חסרונות, ואילו ה' אין בו שום חסרון.

6) שחייבים אפילו ליהרג, אם מישהו בא לכפות עלינו לכפור במציאות ה' ולא להאמין בו.

ד. זמן ומקום המצווה

- 1) מצווה זו חייבים לקיים אותה בכל מקום ובכל זמן.
- 2) גם גברים וגם נשים מחוייבים בה מהתורה.
- 3) מצווה זו מחוייבים בה תמיד, בכל רגע, ובמשך כל החיים ללא שום הגבלה.
- 4) העובר על מצווה זו וכופר במציאות ה' אין לו חלק בישראל, (אבל לא חייב עליה מלקות או מיתה).

שאלות לחזרה

1. הסבר את המשפט הבא בלשונך: "שהמציא כל הנמצא, ומכוחו וחפצו היה כל מה שהוא, ושהיה ושיהיה לעדי עד".
2. הסבר את הקשר בין מצוות האמונה בה' לבין הדיברה הראשונה של עשרת הדיברות.
3. מה עלולים לחשוב על סיפור יציאת מצרים, אותם שאינם מאמינים בהשגחת ה' על העמים והמאורעות?
4. כי האמונה הזו יסוד הדת היא", על איזו מצווה מדובר, ומה פירוש "יסוד הדת", ומדוע?
5. איך יהודי צריך לקיים את מצוות האמונה בה': א) במחשבה? ב) בדיבור? ג) במעשה?
6. מדוע לדעתך התורה לא צוותה על עונש מעשי ממשי בבית הדין, למי שכופר במציאות ה'?

שלא נאמין באלוה בלתי ה' לבדו (מצוות לא תעשה כ"ו - פרשת יתרו)

שלא נאמין אלהים זולתי השם יתעלה לבדו, שנאמר (שמות כ, ג): "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". ופרשו: לא תאמין אלוה אחר זולתי. וכתב הרמב"ן ז"ל ובפירוש החומש ובהשגות לפר"מ ל"ח ה': לא תמצא לעולם שיאמר הכתוב 'אלהים אחרים' רק על האמנת הלב, אבל על העשיה לא יאמר לעולם 'לא תעשה אלהים אחרים', כי לא תפל בלשון עשיה 'אחרים'. ויפה דקדק ז"ל, דברנו פי חכם חן.

וזאת המצוה היא העקר הגדול שכתורה, שהכל תלוי עליו. כמו שאמרו ז"ל (ספרי נמנר עו כג): כל המודה בעבודה זרה - כאלו כפר בכל התורה כלה. ואחד המקבל באלוה לשום דבר זולתי השם לבדו; או העוכד אותו דבר כדרך עבודתו, כלומר כדרך שעובדין אותו המאמינים בו; או אפלו שלא כדרך עבודתו, אם יעבדנו בארבע עבודות ידועות, שהן: זבוח וקטור ונסוף והשתחויה עבר על 'לא יהיה לך'. ונסוף וזרק דבר אחד הוא, ומתחבין בזריקה כמו בנסוף (מנהגין ס, ג).

שרש מצוה זו נגלה וידוע.

פרטיה: כגון מה שאמרו, שאם קבל באלוה אחד מכל הנכראים, ואפלו מודה שהקדוש ברוך הוא שולט עליו ועל אלוהו - עבר על 'לא יהיה'. ומה הדבר שנקרא דרך עבודתו ושלא כדרך עבודתו. ואם עבדו דרך בוני ועבודתו בכף, מה דינו (מנהגין סג). וארבע עבודות האסורות בכל האלוהות, עד היכן מתפשט אסורן, כענין מה שאמרו ז"ל (ע"י נב, א) דשבר מקל לפניו בכלל זבוח הוא. וכן מה שאסרו ז"ל (שם קמט, א) לקרות בספרי עובדי עבודה זרה המחברים בעניני עבודותיה, או בדברים אחרים שלה, כל שגורמין להאמין בה בשום צד. ואסור הרהור הלב אחריה. ודין ישראל שעבדה אפלו פעם אחת, מה דינו. ואם קבלו באלוה וחזר תוף כדי דבור - חייב; שלא נאמר בזה תוף כדי דבור כדבור, והוא הדין בענין קדושין (נ"ג קט, ג). והעובדה מאהבה, שחשב אותה צורה לרב יפיה, או מיראה, שלא תרע לו, ולא שיקבלה באלוה (מנהגין סא, ג). וכן העושה לה כבודות, כגון חפוק נשוק סף מלביש מנעיל (שם סג), מהו דין אסורו (שם ס, ג; סא, ג). ודיני בטולי עבודה זרה כיצד (ע"י נב, א), והחלוק שבין עבודה זרה דישראל לעבודה זרה דגוי בענין בטולה. ואסורי הנאה של עבודה זרה עד היכן, והחלוק שבין תלוש הנעבד למחפר מעקרו. ומאימתי היא נעשית עבודה זרה. ודין משמשי עבודה זרה, ואם בטל היא מה יהא במשמשיה (שם נג, ג). ותקרבת שלה מה דינו (שם כט, ג). ועבודה זרה שהניחה עובדיה (שם נב, ג). וההרחקה מעובדיה ביום עבודתה וסמוך לו (שם ג, א). והדברים האסורים לנו למכור להם לעולם מפני חשש קלונה (שם יג, ג). והרחקת עיר שיש עבודה זרה בתוכה (שם יא, ג). ויתר רב פרטיה מבארים במסכתא הבנויה על זה, והיא עבודה זרה.

וְנוֹהֲגֵת בְּזָכְרִים וּנְקֻבוֹת, בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זְמַן.

וְהַעֲוֹבֵר עָלֶיהָ וְעִבַד עֲבוּדָה זָרָה כְּדֶרֶךְ עֲבוּדָתָהּ, אוֹ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוּדָתָהּ כְּאַרְבַּע עֲבוּדוֹת שֶׁפָּתַכְנוּ: בְּעִדִּים וְהִתְרָאָה – נִסְקָל (מִסֵּהֲדִין נ, ב), וּבִשְׁגָגָה – חֵיב לְהִבְיֵא חֲטָאת קְבוּעָה (כְּרִיתוֹת ג, ב).

וְזֹאת הַמְצוּהָ הִיא מְכַלֵּל הַשְּׁבַע מְצוּוֹת שֶׁנִּצְטְווּ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בְּכֻלָּן (מִסֵּהֲדִין נ, ב). אֲבָל מְכַלֵּל מְקוֹם חִלּוּקֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרְטִים בֵּין יִשְׂרָאֵל לְשָׂאֵר הָאֲמוֹת, וְהַכֹּל מִבְּאֵר שֵׁם בְּעֲבוּרָה זָרָה (נא-נג). וּמִן הַחִלּוּקֵי שְׁבִין יִשְׂרָאֵל לְשָׂאֵר הָאֲמוֹת בְּעִנְיַן הַמְצוּוֹת הַמְטָלוֹת עַל הַכֹּל הוּא: שִׁישְׂרָאֵל לֹא יִתְחַיֵּב לְעוֹלָם בְּלֹא עֵדִים וְהִתְרָאָה, וְשָׂאֵר הָאֲמוֹת אֵין צְרִיכִין הִתְרָאָה, לְפִי שְׂאֵין חִלּוּק בֵּהֶן בֵּין שׁוֹגֵג לְמוֹדֵר. וְכֵן יִתְחַיְבוּ גַם כֵּן בְּהִתְרָאָת פִּיהֶם, מֵה שְׂאֵין כֵּן בִּישְׂרָאֵל שֶׁצְרִיךְ עֵדִים. וְעוֹד יִשְׂרָאֵל חִלּוּק אַחֵר: כִּי הָאֲמוֹת, בְּעִבְרָם עַל כָּל אַחַת מִמְצוּוֹתֵם – יִתְחַיְבוּ לְעוֹלָם מִיתָה, וְזֶהוּ אִמְרָם ו'ל (מִסֵּהֲדִין נ, ב): אֲזַהְרֶתֶן זֶה הִיא מִיתָתֶן; וְיִשְׂרָאֵל יִתְחַיֵּב פְּעָמִים קָרְבָן, פְּעָמִים מְלָקוֹת, פְּעָמִים מִיתָה, וּפְעָמִים אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּכָל אֶלֶה, אֲלֹא שֶׁהוּא כְּעוֹבֵר עַל מְצוּת הַמֶּלֶךְ וְנִשְׂא עוֹנוֹ.

א. מצוות לא תעשה שלא להאמין באלוהים אחרים

1. הגדרת המצווה

"שלא נאמין אלוהים, זולתי ה' יתברך לבדו, שנאמר: "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני", ופרושו, לא תאמין אלוה אחר זולתי".^[1]
(ספר החינוך)

2. הסבר המושג "אלוהים אחרים", לפי הרמב"ן.

הרמב"ן פירש:
שהמושג "אלוהים אחרים" תמיד מוזכר בתורה בהקשר לאמונה בלב, כלומר, שאסור להאמין בלב לאלוה אחר ולעבוד אותו. אולם על האיסור "לא תעשה לך" אלילים, פסילים וכדומה, אף פעם לא כתוב בתורה "לא תעשה אלוהים אחרים", משום שלא שייכת פעולה של עשייה על "אלוהים אחרים", אלא רק האיסור שלא להאמין בו בלב ולא לעובדו.
[על עשיית פסלים ואלילים יש לאוו בנפרד]

[1] הרמב"ם, ספר המצוות, מצוות לא תעשה, מצווה א'; הרמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פרק א', הלכה ו'.

[2] הרמב"ן, ספר המצוות לרמב"ם, מצוות לא תעשה, מצווה ה'; הרמב"ן, פירושו לשמות כ', ג'.

ב. שורשי המצווה (היסודות והטעם)

הערה: אמנם בספר החינוך כתוב ש"שורש מצווה זו נגלה וידוע", אולם בהגדרת המצווה רמוזים שורשיה בקיצור.

"וזאת המצווה היא העיקר הגדול שבתורה שהכל תלוי עליו. כמו שאמר ד"ל [חז"ל]: כל המודה בעבודה זרה כאילו כפר בכל התורה כולה."^[3]
(ספר החינוך)

שאלות: (1) נא למה וכתוב מצמק את השורש (היסוד) של מצוות לא תעשה לו, שהוא "נאלה וידוע". (הצלר בהגדרת המצווה כ"ה - להאמין במציאות ה').

(2) מדוע "כל המודה בעבודה זרה כאילו כפר בכל התורה כולה"? הסבר את הקשר בין הציקרון הזה לבין "הציקר הגדול שבתורה" של מצוות לא תעשה לו.

..... (תשובות: 1)

..... (2)

ג. מדיני המצווה

1. צורת העבודה זרה - באופן כללי

"ואחד המקבל באלוה לשום דבר זולתי ה' לבדו, או העובד אותו דבר כדרך עבודתו, כלומר, כדרך שעובדין אותו המאמינים בו. או אפילו שלא כדרך עבודתו, אם יעבדנו בארבע עבודות ידועות שהן: זבוח וקיטור וניסוך והשתחוויה, עבר על "לא יהיה לך". וניסוך וזורק - דבר אחד הוא, ומתחייבין בזריקה כמו בניסוך"^[4].
(ספר החינוך)

צורות של עבודת אלילים

<u>"שלא כדרך עבודתו"</u>	<u>"כדרך עבודתו"</u>
<p>לא עובד את האליל באותה צורה, שאותם האנשים מאמינים בו ועובדים אותו. קיימות 2 אפשרויות:</p>	<p>עובד את העבודה זרה באותו אופן, שאותם אנשים מאמינים בה ועובדים אותה. כגון, משתחויה, מתפלל, מבקש, מקריב קרבן וכדומה.</p>

^[3] ספרי, במדבר, ט"ו, כ"ב.

^[4] סנהדרין, ס' ע"ב.

הסבר מושגים:

א. חייב מהתורה משום "לא יהיה לך" - אם הוא זוכה בהמה, או מקטיר קטורת וכדומה, או מנסך יין, מים וכדומה, או זורק יין, מים וכדומה, או משתחוה לפסל.

ב. לא חייב מהתורה - משום "לא יהיה לך" אם לא זבח, ולא הקטיר ולא ניסך, ולא זרק, ולא השתחוה, אבל עשה פעולה אחרת שונה.

- א. זיבח - זוכה בהמה לע"ז.
 ב. קטיר - מקטיר קטורת, או כל דבר, שנוהגים להקטיר עובדים האלילים.
 ג. ניסוך - מנסך, שופך יין לכבוד הע"ז.
 ד. זרק - זורק את הדם, או יין, וכדומה, על המזבח או במקום של הע"ז.
 ה. השתחויה - משתחוה לאליל או למקומו.

3. איסורים נוספים בע"ז מהתורה או מדרבנן

- א. אפילו שמאמין בה' שהוא הא-ל הגדול מעל כל האלילים, וגם מאמין באליל מסוים, חייב מהתורה משום "לא יהיה לך".
 ב. אם עבד את האליל בצורה של ביזיון:
 1. אם ככה עובדים אותו אלה שמאמינים בו, כגון, ששבר מקל לפניו הרי זה "זיבח" - כמו זוכה לע"ז, וחייב עליה.
 2. אבל אם זה ממש ביזיון לע"ז, ועשה להיפך ממה שהמאמינים באליל עושים, אזי הוא פטור.
 ג. אסור לקרוא בספרי עבודה זרה וענייני עבודותיה, או כל מה שקשור לה, כדי שלא ימשך ליבו אחריה.
 ד. כל מה שגורם להאמין בע"ז, אפילו רק בהרהור בלב, גם כן אסור להתעסק בו.
 ה. אפילו אם האמין באליל רגע אחד, וחזר והתחרט וכפר בו, גם כן עבר על "לא יהיה לך", מדאורייתא.
 ו. העובד ע"ז בגלל שהצורה שלה יפה ונאה גם כן חייב מהתורה "לא יהיה לך".
 ז. העובד ע"ז משום שהוא מפחד וירא ממנה שתגרום לו צרות ורעות, אפילו לא מאמין בה כאלוה, גם כן חייב מהתורה "לא יהיה לך".
 ח. אסור גם לעשות "כבודים" לע"ז, כגון, לחבק אותה, או לנשק לה, או לסוך (למשוח) אותה בשמן וכדומה, או להלבישה או לנעול לה נעליים, וכדומה.
 ט. יש הבדל בדין בין ע"ז שיהודי עשה, לבין ע"ז שגוי עשה, ואיך צריך לבטל אותה ולהשמידה.
 י. יש איסור הנאה ותענוג מהע"ז וכל מה ששייך אליה.
 יא. יש הבדל בדין בין ע"ז שתלשו אותה מהעץ, מהצומח וכדומה, לבין ע"ז המחוברת לעץ שצומח, וכדומה.
 יב. משמשי ע"ז - הם האנשים המשרתים לפניו, יש דינים ואיסורים מיוחדים בייחס אליהם.
 יג. יש דין מיוחד לתקרובת (קרבנות, בהמות, פירות, שמן, יין, מצרכים, כלים, ספרים וכדומה) שהביאו לכבוד הע"ז, ואסורים הם לשימוש ליהודי או לסחורה.

יד. יש דין מיוחד לע"ז – שהמאמינים בה, עזבו אותה והסתלקו להם, ולא עובדים אותה יותר.

טו. צריך להתרחק גם מאותם אנשים שעובדים את הע"ז, ובמיוחד להתרחק מהם בימים שהם עובדים אותה, ואף לפני או אחרי הימים הללו של עבודתם את הע"ז.

טז. יש דברים שאסור ליהודי לעולם למכור לעובד ע"ז, בכדי שהע"ז תהיה מבוזה, למשל, דברים שהעובד ע"ז משתמש בהם לעבודתה.

יז. יש גם להתרחק מעיר שעובדים בה ע"ז.

ד. זמן ומקום המצווה

(1) מצוות לא תעשה "לא יהיה לך אלוהים אחרים", נוהגת בכל מקום ובכל זמן.

(2) אם עבר על הלאו ועבד ע"ז כמו שהסברנו בדיני המצווה בסעיף 1, ו-2. אם במזיד וראו אותו עדים והתרו בו – חייב סקילה בבית הדין, ואם במזיד, ולא ראו אותו – חייב מיתה בידי שמים, אם עבד ע"ז בשוגג – חייב קרבן חטאת.^[5]

(3) גם כל בני נוח (כל הגויים) חייבים באיסור ע"ז, שהרי הם חייבים ב-7 מצוות בני נח, והן:

(1 ע"ז, (2 גילוי עריות, (3 שפיכות דמים, (4 ברכת ה' (לא לקלל את ה'), (5 גזל, (6 דינים ומשפטים (בתי משפט), (7 אבר מן החי (האוכל בשר מבהמה שעדיין בחיים).

(4) ההבדל בעונש בין יהודי לבין גוי שעבדו ע"ז:

גוי	יהודי
א. חייב תמיד מיתה בבית הדין גם <u>בלי</u> התראה, אבל צריך שיהיו עדים, או שהוא יודה בעצמו שעבד ע"ז.	א. חייב סקילה בבית דין <u>רק</u> בעדים והתראה, אך אם אין עדים והתראה לא חייב מיתה, ואפילו הוא מודה שעבד ע"ז – לא חייב.
ב. וגם על כל שאר מצוות בני נוח, הגוי חייב מיתה תמיד – בלי התראה, כי "אזהרתן היא מיתתן". (האיסור מחייב מיתה). ^[6]	ב. יהודי לא חייב מיתה על רוב העבירות, אלא לפעמים קרבן, לפעמים מלקות, ולפעמים לא חייב כלום, אלא "כעובר על מצוות מלך ונשא עונו".

שאלות לחזרה

1. מדוע מצוות לא תעשה של "לא יהיה לך אלוהים אחרים", מכוונת רק על האמונה בלב, ועבודת ע"ז, ולא על עשיית האלילים?

2. נא כתוב לפי הידע הכללי שלך בעשרת הדברות, את הלאו של לא לעבוד ע"ז באופן מעשי.

[5] סנהדרין מ' ע"א; כריתות ב' ע"א.

[6] סנהדרין נ"ז ע"א.

3. מדוע דווקא אם אדם עובד ע"ז "כדרך עבודתה", חייב עליה, אבל אם "לא כדרך עבודתה", לא חייב?

4. אדם עבד ע"ז שלא כדרך עבודתה זרק מים לפניו, האם חייב? מדוע?

5. הצורה המיוחדת של הע"ז הזאת היא, לשבור או להניח עץ בפניה, ואם אדם עבד אותה בצורה הזו, מהו חייב? ומדוע?

6. אדם ראה פסל יפה מאוד של ע"ז ונישק אותו, מהו חייב? ומדוע?

7. אדם מצא פרחים, או כלים וכדומה של ע"ז, האם מותר לו ליהנות ולהתענג מהן? מדוע?

8. מלא את הטבלה הבאה:

גוי שעבד ע"ז	יהודי שעבד ע"ז	
		א. במזיד ועדים והתראה חייב
		ב. במזיד בלי עדים והתראה חייב
		ג. בשוגג חייב

9. לדוגמא, יהודי שגזל רכוש, מה חייב? ואילו גוי שגזל רכוש ולא החזירו, מה חייב מהתורה?

10. הסבר, מדוע קיים ההבדל הזה בין העונש ליהודי לבין העונש לגוי?

מצוות סיפור יציאת מצרים (מצוות עשה כ"א - פרשת בוא)

לְסַפֵּר בְּעֵינָיו יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלֵיל ט"ו בְּנִסְּוֹ, כָּל אֶחָד כְּפִי צַחֲוֹת לְשׁוֹנוֹ, וְלִהְלֵל וּלְשַׁבַּח הַשֵּׁם עַל כָּל הַנְּסִים שְׁעָשָׂה לָנוּ שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג, ט): "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" וְגוֹמֵר. וְכִבֵּר פָּרְשׁוּ חֻכְמַיִם (מלחמה שם), דְּמִצְוֹת הַגְּדָה זֶה הֵיא בְּלֵיל ט"ו בְּנִסְּוֹ בְּשַׁעַת אֲכִילַת מִצָּה; וּמָה שֶׁאֱמַר הַכְּתוּב 'לְבִנְךָ' - לָאוּ דְיוֹקָא בְּנוֹ, אֲלֵא אֶפְלוּ עִם כָּל בְּרִיָּה.

וְעֵינָיו הַמִּצְוָה: שִׁיזְכֹּר הַנְּסִים וְהַעֲנִינִים שֶׁאָרְעוּ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּיְצִיאַת מִצְרַיִם, וְאִיךָ לָקַח הָאֵל יִתְעַלֶּה נִקְמָתָנוּ מֵהֵן. וְאֶפְלוּ בֵּינוּ לְבִין עֲצָמוֹ, אִם אֵין שָׁם אַחֲרֵי, חַיֵּב לְהוֹצִיא הַדְּבָרִים בְּפִיו, כְּדִי שִׁתְּעוֹרֵר לְבוֹ בְּדָבָר, כִּי בְּדַבּוֹר יִתְעוֹרֵר הַלֵּב.

מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זֶה - מָה שֶׁכְּתוּב בְּקֶרֶב הַפֶּסַח. וְאֵין מִן הַחֲמָה אִם בָּאוּ לָנוּ מִצְוֹת רַבּוֹת עַל זֶה, מִצְוֹת עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, כִּי הוּא יְסוֹד גְּדוֹל וְעַמּוּד חֲזָק בְּתוֹרַתְנוּ וּבְאֱמוּנָתָנוּ. וְעַל כֵּן אָנוּ אוֹמְרִים לְעוֹלָם בְּבִרְכוּתֵינוּ וּבְתַפְלוּתֵינוּ: "זְכֹר לְיְצִיאַת מִצְרַיִם", לְפִי שֶׁהוּא לָנוּ אוֹת וּמוֹפֵת גָּמוּר בְּחִדוּשׁ הָעוֹלָם, וְכִי יֵשׁ אֱלוֹהִים קִדְמוֹן חֲפֵץ וְיָכוֹל, פּוֹעֵל כָּל הַנְּמַצָּאוֹת אֵל הַיֵּשׁ שֶׁהֵם עֲלָיו, וּבְיָדוֹ לְשַׁנּוֹתָם אֵל הַיֵּשׁ שִׁיחֲפֵץ בְּכָל זְמַן מִן הַזְּמַנִּים; כְּמוֹ שְׁעָשָׂה בְּמִצְרַיִם, שֶׁשָּׁנָה טַבְעֵי הָעוֹלָם בְּשִׁבְלָנוּ, וְעָשָׂה לָנוּ אוֹתוֹת מְחַדָּשִׁים גְּדוֹלִים וְעֲצוּמִים. הֲלוֹא זֶה מְשַׁתֵּק כָּל כּוֹפֵר בְּחִדוּשׁ הָעוֹלָם, וּמְקַיֵּם הָאֱמוּנָה בִּידִיעַת הַשֵּׁם, וְכִי הַשְׁגָּחָתוֹ וּיְכָלָתוֹ בְּפִלְלִים וּבְפִרְטִים כָּלֵם.

דִּינֵי הַמִּצְוָה: כְּגוֹן הַסֵּדֵר שֶׁחִיבִין יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת בְּלֵילָה הַזֶּה בְּעֵינָיו סַעֲדָתָן. וְהַכּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן שֶׁחִיבִין לְשַׁתּוֹת, וְשַׁעֲרוֹן וּמוֹזִיגָתָן וְסַדִּירָן. וְהַנְּנִי כּוֹתֵב לָךְ, בְּנִי, הַסֵּדֵר בְּקִצְרָה, כְּאֲשֶׁר שִׁמְעָתִיו מִפִּי חֻכְמֵי הַדּוֹר בְּדִיוֹק (ע"י שו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן, סימן רנ):

בְּתַחֲלָה מְבִיאִין מֵיִם וְנוֹטְלִין יָד אַחַת, בְּשִׁבְלֵי כּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ שְׁצִרִיכִין לְטַל. וְהַכִּי אֵיתָא בְּבִרְכוּת פֶּרֶק בִּיצַד (ומג, 6), שֶׁכּוֹס מְסַפִּיק נְטִילַת יָד אַחַת. וְאֵין מְבָרְכִין עַל נְטִילָה זֶה. וְאִם רָצָה לְטַל שְׁתֵּי יָדָיו לְכוֹס - נוֹטֵל בְּלֹא בְּרָכָה. וְאַחַר כֵּן מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וּמְקַדֵּשׁ, וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן לְאַחֲרָיו.

וְאַחַר כֵּן נוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו (פסחים קטו, ג) וּמְבָרֵךְ "נְטִילַת יָדַיִם", וּמְטַבֵּל בְּיָרֵק (שם קיה, 6). וּמְבָרֵךְ עֲלָיו "בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה" לְפָנָיו, וּלְאַחֲרָיו אֵינוֹ מְבָרֵךְ "בּוֹרָא נְפָשׁוֹת" וְכוּ', לְפִי שִׁימְתִין עַד שִׁיאֲכַל הַמְּרֹר וְאֵין יָבֵרֵךְ "בּוֹרָא נְפָשׁוֹת" עַל הַמְּרֹר וְעַל הַיָּרֵק. וְאֵין כָּל מָה שְׁעָשָׂה בֵּינְתֵימָם הַפְּסָקָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּפְרַשׁ.

ואחר שאכלו מן הירק בחרסת מוזגין כוס שני (שס קט, א), וקורין ההגדה עם שני פרקים מן ההלל (שס ע"ג). ונוטלין היד אחת, ומברך "אשר גאלנו" וכו' על כוס השני ושותין אותו. ואין מברכין עליו "בורא פרי הגפן", ולא אחריו "על הגפן".

ואחר ששתו כוס שני נוטלין לידיים (שס קט, ג) ומברכין "על נטילת ידיים". ונוטלין חצי מצה (שס קט, א) ומניחין אותה על השלמה, ומברכין על החצי "המוציא" ו"לאכל מצה".

ונוטלין חזרת ומברכין "לאכל מרור", ואוכלין ממנו בטבול בחרסת. ואין מברכין עליה "בורא פרי האדמה", לפי שנפטרה בברכה שברכו בירק חולה. דהכי מחוכח בגמרא (שס ק, א: מנחם שבי מסוין וכו'), דלא הוי הפסקה לעולם, שנצטרף לחזר ולברך, אלא אם כן יש בברך שני ענינים: שיעקר האדם דעתו מן הענין, כגון דאמרי 'הב ונברך' וכיוצא בזה (שס ק, ג); וכן שלא יהא באפשר לעשות שני הדברים ביחד, כגון מה שאמרו ו"ל (חולין פו, א): משתי וברוכי בהדי הדדי לא אפשר.

ואחר שאוכלין מן המרור בטבול כורכין ממנו על גבי מצה ואוכלין (פסחים קט, א). ואחר כך אוכלין סעדתו.

ואחר כך אוכל כל אחד ואחד מעט מצה, וזכר לפסח שהיה נאכל על השבע. ואין אוכלין עוד כל הלילה (שס קט, ג). שלא לסלק טעם המצה מן הפה, דכתיב (מחלים קט, קג): "מדבש לפי"; אבל מים ודאי שותין, שאין המים מפיגין הטעם. וכן שותין גם כן תרי פסי דמצוה, פי לא נדחה מצוה מטעם זה. ואחר כך נוטלין לידיים. ואין מברכין "על נטילת ידיים". ומוזגין כוס שלישי, ומברך עליו ברפת המזון (פסחים קט, ג) ו"בורא פרי הגפן", אבל לא לאחריו "על הגפן".

ואחר כך מוזגין כוס רביעי, וגומרין עליו את ההלל (שס). ואין מברכין עליו "בורא פרי הגפן", אבל אחריו מברכין "על הגפן". והוא, שלא יהא דעתו לשתות עוד כוס חמישי (ולא שס קט, א, ר"ס ורי"ף).

נמצא לפי זה, שאין מברכין "בורא פרי הגפן" אלא תרי זמני: על כוס הקדוש ועל כוס הברכה; ו"על הגפן" – פעם אחת: אחר כל הכוסות. וארבע הכוסות ומצה דמצוה צריכין הסבה (שס קט, א).

ויתר הפרטים מבארים בסוף פסחים.

ונוהגת בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן.

ועובר עליה – בטל עשה.

א. מצוות עשה לספר ביציאת מצרים

1. הגדרת המצווה

"לספר בענין יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן, כל אחד לפי צחות לשונו ולהלל ולשבח לש"י (=לה' יתברך) על כל הנסים שעשה לנו שם... ועניין המצווה, שיזכור הנסים והענינים שארעו לאבותינו ביציאת מצרים, ואיך לקח הא-ל יתברך נקמתנו מהם, ואפילו בינו לבין עצמו, אם אין שם אחרים, חייב להוציא הדברים מפיו כדי שיתעורר לבו בדבר, כי בדיבור יתעורר הלב". (ספר החינוך)

2. מקור המצווה

"שנאמר: והגדת לבנך וגו', וכבר פרשו חכמים [במיכלתא], דמצוות הגדה זו היא בליל ט"ו בניסן בשעת אכילת מצה, ומה שאמר הכתוב "לבנך" - לאו דווקא בנו, אלא אפילו כל בריה" (ספר החינוך)

- שאלות: (1) *על מי מוטלת מצוות עשה לספר ביציאת מצרים, וכיצד צריך לעשותה?*
 (2) *הסבר את המשפט, "כי בדיבור יתעורר הלב", ומה הקשר למוצאי מצה?*
 (3) *מה הקשר בין מצוות אכילת מצה לבין מצוות סיפור יציאת מצרים?*

- תשובות: (1)
- (2)
- (3)

ב. שרשי המצווה (הטעם ויסודות המצווה)

"כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו, ועל כן אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפילותינו: זכר ליציאת מצרים, לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוק קדמון חפץ ויכול, פועל כל הנמצאות הוא, ובידו לשנותם, כפי שיחפוץ בכל זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים, ששינה טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים, הלא זה משתק כל כופר בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת ה', וכי השגחתו ויכולתו בכללים ובפרטים כולם". (ספר החינוך)

- הסבר:** סיפור מאורע יציאת מצרים הינו אחד מיסודות היהדות, מהסיבות:
 א) יציאת מצרים הינה הוכחה שקיים א-ל נצחי, בעל רצון ויכולת לעשות כל דבר בעולם, ולשנות כרצונו כל חוקי הטבע.

- (ב) יציאת מצרים מוכיחה שכל הייקום הינו מחודש ונברא ע"י ה', שהרי הי יצר ועשה פעולות, מכות ונסים עצומים, מחודשים, שלא היו לפני כן, לכן הוא הבורא של כל הטבע.
- (ג) יציאת מצרים מוכיחה שהי' יודע ומשגיח על כל מה שבעולם, בין בדברים הכלליים, ובין על כל פרט ופרט בעולם, שהרי הוא שינה את הטבע עבור עם ישראל, והעניש את פרעה והמצרים באופן פרטי.

שאלה: 3) ספר החינוך כתב שהורע והטעם fe מוצה לו, מוצה ככף המצוות fe חז הפסח, ואם כן, מדוע אנו צריכים ככף כק הרה מוצות, כדי שנאמך את הורע הלה, מוצה אחת היתה מספיקה לכך?

..... **תשובה: 3)**

ג. דיני המצווה

הלכות סדר ליל הפסח - לפי מנהג ספר החינוך

הערה: שים לב להבדלים בין המנהגים שבספר החינוך לבין המנהגים שלנו כיום.

- (א) עושים נטילה במים ליד אחת בלא לברך על נטילת ידיים לפני כוס היין הראשונה של הקידוש [כמו שכתבו במסכת ברכות, פרק כיצד מברכין, שלכוס יין מספיק נטילה של יד אחת בלבד].
ואם רוצה ליטול את שתי הידיים לפני הקידוש בלא לברך על נטילת ידיים הוא רשאי.

מנהגנו כיום: לא נוטלים ידיים כלל לפני הקידוש.

- (ב) אחר כך מברך על היין ואומר את הקידוש [ושותה את הכוס]. מכאן והלאה כל היין שישתה עד סוף הסעודה, אינו מברך עליו.

מנהג הספרדים: כמו מנהג בעל ספר החינוך בברכת כוסות היין.
מנהג האשכנזים: מברכים "בורא פרי הגפן" לפני כל כוס וכוס.

- (ג) אחר כך עושה נטילת ידיים לשתי ידיו, ומברך על נטילת ידיים [למרות שזו נטילת ידיים שלפני אכילת הכרפס].

מנהגנו כיום: נוטלים את שתי הידיים בלא ברכה לפני הכרפס.

- (ד) אח"כ לוקח ירק (=כרפס) וטובל אותו [בחרוסת], מברך עליו בורא פרי האדמה, ואוכל אותו. אחרי שאכל את הירק, אינו מברך עליו ברכה אחרונה, "בורא נפשות רבות" וכו'.

מנהגנו כיום: טובלים את הכרפס במים ומלח, ומברכים לפניו, אבל לא לאחריו.

[ברכה אחרונה "בורא נפשות רבות" לפי ספר החינוך לא מברכים אחרי הכרפס, אלא אחרי שאכל את הירק ואת המרור, שנאכל בסעודה משום שכל מה שיעשה בינתיים אינו נחשב הפסקה].

מנהגנו כיום: לא מברכים "בורא נפשות רבות", משום שאוכלים פחות מכזית כרפס, והמרור נאכל בסעודה, ונפטר בברכת המזון.

(ה) מוזגין כוס ייין שניה, וקוראים את ההגדה עד סוף שני הפרקים הראשונים של ההלל (הללוי-ה, ובצאת ישראל).

(ו) עושים נטילה ליד אחת בלבד בלי ברכה, ואח"כ אומר את ברכת אשר גאלנו שאחרי שני הפרקים של ההלל הללו, שבהגדה לפסח, ושותים את כוס היין השניה, ולא מברכים על הכוס יין, לא בורא פרי הגפן לפניו, ולא ברכה אחרונה "על הגפן" לאחר שתייתו.

מנהגנו כיום: לא נוטלים לא יד אחת ולא שתייהן.

(ז) עושים נטילת ידיים לשתי הידיים, ומברכים על נטילת ידיים.

(ח) לוקחים חצי מצה ושמים אותה על מצה שלמה, ומברכים על החצי מצה שתי ברכות:
[1] המוציא לחם מן הארץ, [2] על אכילת מצה ואוכלים מהחצי מצה.

מנהגנו כיום: לוקחים חצי מצה בין 2 מצות שלמות, מברכים עליהן, מניחים מצה תחתונה, ואוכלים ממצה עליונה וחצי המצה.

(ט) לוקחים חזרת [ירק מר] מברכים עליו "לאכול מרור", מטבלים אותו בחרוסת ואוכלים אותו. אולם לא מברכים עליו "בורא פרי האדמה", משום שכבר ברכו ברכה זו על הירק [הכרפס].

מנהגנו כיום: לוקחים חסה או חזרת, מברכים "על אכילת מרור", טובלים מעט בחרוסת ואוכלים אותו.

כלל: שלמד ספר החינוך מהתלמוד בהלכות ברכות הנהנין.

באכילת מאכלים רבים בעלי אותה ברכה, כגון, ירקות, זה אחרי זה, ההפסקות שבין אכילתם, אינן נחשבות כהפסקה, שיחייבו לחזור ולברך שוב אותה ברכה. רק בשני מקרים חייבים לחזור ולברך אותה ברכה על אכילת מאכלים רבים בעלי אותה ברכה:

(1) "שיעקור האדם דעתו מן העניין" - כלומר, האדם החליט בדעתו שלא רוצה לאכול יותר, והפסיק לגמרי.

לדוגמא, אם אמר "הב לן ונברך", תנו לנו ונברך ברכת המזון, כלומר, גמרנו את הסעודה, ולכן אם מביאים שוב מאכל אחרי זה, חייבים לברך עליו לפני אכילתו.

(2) "שלא יהא באפשר לעשות שני הדברים ביחד", כלומר, שאין אפשרות לעשות שני הדברים ביחד, וצריך להפסיק ביניהם, לכן, יחזור ויברך שוב. כגון: מה שאומרת הגמרא [מסכת חולין פ"ז]:

"משתי וברוכי בהדי הדדי - לא אפשר". כלומר, לשתות ולברך בבת אחת - אין אפשרות, ולכן יברך שוב ואז ישתה, בגלל ההפסק, אבל בכרפס ובמרור, אינו אוכל ומברך ביחד את ברכת המזון, אלא רק ממשיך לאכול, לכן לא יברך שוב.

(י) כורכים את המרור, אחרי אכילתו, על גבי המצה ואוכלים אותם ביחד.

מנהגנו כיום: כורכים מצה ומרור וטובלים אותה בחרוסת.

(יא) אחר כך אוכלים סעודה של חג.

(יב) בסוף הסעודה, אוכל כל אחד ואחד מעט מהמצה, "זכר לפסח [לקרבן] שהיה נאכל על השבע" [=האפיקומן].

יג) אסור לאכול יותר שום דבר כל הלילה, כדי שלא לסלק את טעם המצה מן הפה, שנאמר: "מדבש לפיי" [תהילים].

יד) מותר לשתות מים כל הלילה של ליל הסדר, משום שהמים לא מפיגים [מסלקים] את הטעם של המצה. וגם שותים עוד שתי כוסות יין אחרי הסעודה משום שהן מצווה, ומצוותן אינה נדחית בגלל מצוות טעם של המצה בפה. [ויש גם מי ששותה כוס חמישית].

טו) ואחר כך נוטלים את שתי הידיים [מים אחרונים], ולא מברכים על נטילת ידיים.

טז) מוזגים כוס יין שלישית, ומברכים ברכת המזון, ואחריה מברכים בורא פרי הגפן, ושותים את כוס היין. אולם, לא מברכים ברכה אחרונה "על הגפן", משום שיש עדיין כוס רביעית לשתות.

יז) מוזגים כוס יין רביעית, גומרים את שאר ההלל שבהגדה, ואחר כך שותים את הכוס הרביעית, בלא לברך "בורא פרי הגפן". ואחרי שתייתה מברכים ברכה אחרונה, "על הגפן", בתנאי שאינו רוצה לשתות כוס יין חמישית. [אבל אם כן ישתה כוס יין חמישית, אזי יברך "על הגפן" לאחר כוס יין חמישית].

מסקנה: מברכים "בורא פרי הגפן", רק פעמיים בליל הסדר:

- 1] בכוס היין של הקידוש [כוס ראשונה].
 - 2] ב"כוס הברכה", כוס יין שלישית ששותים אחרי ברכת המזון.
- מברכים ברכה אחרונה "על הגפן", רק פעם אחת בליל הסדר, אחרי שתיית כל כוסות היין.

יח) **שתיה בהיסבה:** כל ארבעת כוסות היין בליל הסדר, חייבים לשתותם בהסיבה [כשנשענים על צד שמאל].

יט) **אכילה בהיסבה:** אכילת המצה של המצווה, בהתחלה כשמברכים עליה, חייבים לאוכלה בהסיבה [כשנשענים על צד שמאל].

ד. זמן ומקום המצווה

- 1) מצוות סיפור יציאת מצרים חייבים בה כולם: גברים ונשים.
- 2) חייבים לקיים מצוות סיפור יציאת מצרים בכל מקום בעולם ובכל הזמנים.
- 3) מי שלא קיים מצוות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר, ועבר על כך, ביטל מצוות עשה מן התורה [עונשו - נתון בידי ה'].

שאלות לחזרה:

1. מה הטעם והסיבה שנותן ספר החינוך לחובה לספר ביציאת מצרים דווקא בפה, אפילו אם האדם הוא לבדו בליל הסדר?
2. כתוב הסבר למשפט המפורסם שבספר החינוך: "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות", לפי שורשי המצווה שבמצוות עשה כ"א.
3. מדוע מצוות עשה לספר ביציאת מצרים הינה כל כך "ייסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו"?
4. איזה מנהג מיוחד ויוצא דופן היה לבעל ספר החינוך בנטילת ידיים שלפני אכילת הירק בליל הסדר, ובנטילת ידיים שלפני שתיית כוס שניה?
5. האם תוכל לתת הסבר לדעתך למנהג מיוחד זה שבשאלה 4.
6. האם אנו נוהגים כיום את כל הדברים שבליל הסדר כמו שכתוב בספר החינוך או לא? [העזר בסימנים: קדש ורחץ, כרפס יחץ, מגיד רחצה, מוציא מצה, מרור כורך, שולחן עורך, צפון ברך, הלל נרצה].
7. מדוע אסור לאכול שום אוכל אחרי אכילת האפיקומן?
8. מדוע מחייב ספר החינוך שלא נברך שוב על אכילת עוד ירק? ומדוע הוא מחייב לברך פעמיים "בורא פרי הגפן" בליל הסדר?

מצוות ספירת העומר (מצוות עשה ש"ו - פרשת אמור)

לספר תשעה וארבעים יום מיום הבאת העמר, שהוא יום ששה עשר בניסן, שנאמר (ויקרא כג, טו): "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה". והמנין הזה חובה. ועלינו למנות בו הימים יום יום וכן השבועות, שהכתוב אמר (ס"ט, ט): "תספרו חמשים יום", ואמר גם כן (דברים טו, ט): "שבעה שבועות תספר לך". ובפרוש אמר אבני בגמרא במנחות (סו, א): מצוה לממני יומי ומצוה לממני שבועי. ויש מן המפרשים שהיה דעתם, כי פונת הכתוב למנות השבועות ונקא פשהן שלמות, אבל להזכיר בכל יום ולומר שהן כף וכף ימים וכף וכף שבועות אין צורך. ויש מהם שאמרו, כי הדרך הנבחר להזכיר מנין השבועות עם הימים תמיד בכל יום. וירא שמים יבחר דרכם להוציא מכל ספק, ולא יחש לתפארת המלות. וכן נהגו היום בכל המקומות ששמענו.

וְכַתֹּב הַרְמְבִים ו'ל (ס"ח מ"ע קס"א): ואל יטעה אותך אמרם ו'ל מצוה לממני יומי ומצוה לממני שבועי ותחשב שהן שתי מצוות, שאין הפונה בזה לומר שתהיה מצוה בפני עצמה, אבל הוא חלק מחלקי המצוה. ואולם הם היו שתי מצוות אלו אמרו ממני הימים מצוה ומנין השבועות מצוה. וזה מה שלא נעלם ממי שידקדק בדבר ויבארהו. שאמה כשתאמר יתחייב שיעשה כף וכף, לא יתחייב מן המאמר הזה שהענין ההוא מצוה בפני עצמה. והראיה המבארת על זה: היותנו מונין השבועות כמו כן כל לילה, באמרנו שהן כף וכף שבועות וכף וכף ימים; ואלו היו השבועות מצוה בפני עצמה, לא סדרו מנינה אלא כלי השבועות בלבד, והיו להן שתי ברכות: אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת ימי העמר ויעל ספירת שבועי העמר, ואין הדבר כן, אבל המצוה היא ספירת העמר ימיו ושבועותיו כמו שכתבנו. עד כאן.

מִשְׂרָשֵׁי הַמִּצְוָה על צד הפשט: לפי שכל עקרון של ישראל אינו אלא התורה, ומפני התורה נבראו שמים וארץ וישראל, וכמו שכתוב (וימיה לג, כה): "אם לא בריתי יומם ולילה" וגומר (נדרים לג, א). והיא העקר והסבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסניי ויקימוה, וכמו שאמר השם למשה (שמות ג, יג): "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על החר הזה". ופרוש הפסוק כלומר: הוציאך אותם ממצרים יהיה לך אות שתעבדון את האלהים על החר הזה - כלומר, שתקבלו התורה - שהיא העקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים, והיא תכלית הטובה שלהם. וענין גדול

הוא להם יותר מן החרות מעבדות, ולכן יעשה השם למשה אות צאתם מעבדות לקבלת התורה, כי התפל עושין אות לעולם אל העקר. ומפני כן, כי היא כל עקרון של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדלה שעלו אליה, נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל (מלשי"כ אינ"ג) וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחרות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא.

וזה שאנו מונין לעמר – פלומר, כך וכך ימים עברו מן המנין – ואין אנו מונין כך וכך ימים יש לנו לזמן, כי כל זה מראה בנו הרצון החזק להגיע אל הזמן, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחלת חשבוננו רבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן שתי הלחם של עצרת. ואל יקשה עליך לומר: אם כן, אחר שעברו רב הימים של שכעה שבועות אלו, למה לא נזכיר מעוט הימים הנשארים? לפי שאין לשנות מטבע החשבון באמצעו.

ואם תשאל: אם כן, למה אנו מתחילין אותו ממחרת השבת ולא מיום ראשון? התשובה: כי היום הראשון נתיחד פלו להזכרת הנס הגדול, והוא יציאת מצרים, שהוא אות ומופת בחדוש העולם ובהשגחת השם על בני האדם, ואין לנו לערב בשמחתו ולהזכיר עמו שום ענין אחר, ועל כן נתקן החשבון מיום שני מיד.

ואין לומר היום כך וכך ימים ליום שני של פסח, שלא יהיה חשבון ראוי לומר ליום שני, ועל כן התקן למנות המנין ממה שנעשה בו, והוא קרבן העמר, שהוא קרבן נכבד, שבו זכר שאנו מאמינים כי השם ברוך הוא בהשגחתו על בני אדם ורצה להחיותם ומחדש להם בכל שנה ושנה זרע תבואות לחיות בו.

מודיגי המצוה: מה שאמרו ו"ל (מנחות סו, א), שמצוה למנותו מבערב כדי שיהו תמימות, כמו שאמר הכתוב (ויקרא כג, טו): "תמימת תהיינה", ואמרו ו"ל:

אימתי הן תמימות? בזמן שמתחיל מבערב. ומכל מקום פרשו המפרשים, שאם שכח ולא מנה מבערב – מונה למחרת כל היום. ויש שאמרו, שמי ששכח ולא מנה יום אחד – שאין יכול למנות עוד באותה שנה, לפי שפלן מצוה אחת היא, ומכיון ששכח מהן יום אחד הרי כל החשבון בטל ממנו. ולא הודו מוריניו שבדורנו לסברא זו, אלא מי ששכח יום אחד – יאמר 'אמש היו כך' בלא ברכה, ומונה האחרים עם כל ישראל. ומצוה מן המבחר למנות מעמד. ומברך: אשר קדשנו וכו'. ומי שמנה בלא ברכה – יצא, ואינו רשאי לחזור ולמנות בברכה. ויתר פרטיה – במסכת מנחות.

וגוהגת מצות ספירת העמר מדאורייתא בכל מקום, בזכרים.

ועובר על זה ולא ספר ימים אלו – בטל עשה.

א. מצוות עשה לספור את ימי העומר

1. הגדרת המצווה

"לספור תשעה וארבעים יום מיום הבאת העומר שהוא יום ששה עשר בניסן... והמניין הזה חובה, ועלינו למנות בו הימים יום יום, וכן השבועות".
(ספר החינוך)

שאלה: 1) כתוב לפי הגדרת המצווה את *הארכיב* *המצוות ספירת העומר*.

תשובה: 1) א.

.....
ב.
.....
ג.
.....

2. המקור למצוות ספירת העומר

"שנאמר: 'וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה, שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום' [פרשת אמור], 'ואמר גם כן: 'שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה' [פרשת ראה]. (ספר החינוך)

שאלה: 2) מהם החלקים המצוות ספירת העומר *ספר החינוך*?

תשובה: 2)

"ובפרוש אמר אביי בגמרא במנחות: מצווה לממני יומי ומצווה לממני שבועי"^[1]
(ספר החינוך)

תרגום: אביי [אמורא בתלמוד] אמר במפורש, שמצוות ספירת העומר כוללת, את המצוות של ספירת הימים וגם ספירת השבועות.

3. מחלוקת מפרשי התלמוד מה לספור בספירת העומר

דעה א: סוברת שמצווה לספור רק שבועות שלמים, ואין צורך לספור את הימים בכלל. כגון, שבוע אי לעומר, שבוע בי לעומר, וכו'.

דעה ב: סוברת שמצווה לספור כל יום את השבועות וגם את הימים. כגון, היום שבעה ימים שהם שבוע אחד, וכדומה.

דעת בעל ספר החינוך – הינה כדעה ב'.

[1] מנחות ס"ו, ע"א.

"וירא שמים יבחר דרכם להוציא מכל ספק, ולא יחוש לתפארת המלות, וכן נהגו היום בכל המקומות ששמענו".
(ספר החינוך)

שאלה: 3 מהו הנימוק שנותן ספר החינוך לפסיקתו לנהוג לפי דעה כזו?

..... (תשובה: 3)

4. האם מצוות ספירת העומר היא מצווה אחת או שתי מצוות?

תשובה:
"וכתב הרמב"ם ז"ל: ואל יטעה אותך אמרם ז"ל [=חז"ל], מצווה לממני יומי ומצווה לממני שבועי, ותחשוב שהן שתי מצוות, שאין הכוונה בזה לומר שתהיה מצווה בפני עצמה, אבל הוא חלק מחלקי המצווה, ואמנם היו שתי מצוות, אילו אמרו מניין הימים מצווה ומניין השבועות מצווה".^[2]
(ספר החינוך)

שאלה: 4 מדוע לפי הראשונים אין מצוות ספירת העומר נחשבת לפתי מצוות אספור שבועות ואספור ימים?

..... (תשובה: 4)

מהי הסברא [העיקרון ההגיוני] של פרוש זה?

תשובה:
"וזה מה שלא נעלם ממי שידקדק בדבר ויבארהו. שאתה כשתאמר יתחייב שיעשה כך וכך, לא יתחייב מן המאמר הזה שהעניין ההוא מצווה בפני עצמה".
(ספר החינוך)

הסבר: העיקרון ההגיוני [הסברא], אומר, שאם ניתן צווי בתורה לעשות דבר ועוד דבר, אין זה אומר שנצטוונו לעשות שתי פעולות, שתי מצוות נפרדות, כל אחת לעצמה, אלא הן מצווה אחת הכוללת מספר דברים.

מהי ההוכחה לקביעה שספירת העומר הינה רק מצווה אחת?

תשובה:
"והראיה המבוארת על זה, היותנו מונין השבועות, כמו כן כל לילה, באמרנו שהן כך וכך שבועות וכך וכך ימים. ואילו היו השבועות מצווה בפני עצמה, לא סידרו מניינה אלא בלילי השבועות בלבד, והיו להן שתי ברכות: אשר קדשנו במצוותיו וצונו על ספירת ימי העומר, ועל ספירת שבועי העומר, ואין הדבר כן".
(ספר החינוך)

[2] הרמב"ם, ספר המצוות, מצוות עשה, מצווה קס"ה.

הסבר: ההוכחה היא, שאנו לא מברכים על ספירת הימים בנפרד, וברכה נוספת על ספירת השבועות בנפרד, אלא מברכים על כולם ברכה אחת, וסופרים את הימים והשבועות ביחד.

ב. שורשי המצווה [הטעם והיסודות של המצווה]

1. התורה הינה תכלית בריאת העולם וישראל

"על צד הפשט, לפי שכל עיקרון של ישראל אינו אלא התורה, ומפני התורה נבראו שמיים וארץ, וכמו שכתוב: "אם לא בריתי יומם ולילה" וגו' [ירמיה], והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים, כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה". (ספר החינוך)

הסבר: בנביא ירמיה כתוב, "אם לא בריתי יומם ולילה", "בריתי" – הכוונה לברית התורה, שאם לא היתה תורה, הקב"ה לא היה בורא את העולם, ולכן כל בריאת העולם, וכל מטרת קיומו של עם ישראל והצלתו ממצרים היא, כדי שיקבל את התורה בהר סיני ויקיים אותה.

2. היכן כתוב שזו היא המטרה של יציאת ישראל ממצרים?

"וכמו שאמר ה' למשה: "וזה לך האות כי אנוכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה". [פרשת שמות] ופירוש הפסוק: הוציאך אותם ממצרים יהיה לך אות שתעבדון את האלוקים על ההר הזה, כלומר, שתקבלו התורה שהיא העיקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים והיא תכלית הטובה שלהם, ועניין גדול להם יותר מן החרות – מעבדות". (ספר החינוך)

הסבר: ה' אמר למשה רבנו, שיציאת בני ישראל ממצרים תהיה האות והסימן, שיעבדו את ה' על הר סיני, יקבלו את התורה ויקיימוה, משום שהתורה היא המטרה העיקרית של גאולתם, ויותר עליונה מן החרות שקיבלו ביציאתם מהשעבוד.

3. מדוע נצטוונו למנות את ימי העומר דווקא למחרת יום א' של פסח?

"ומפני כן, כי היא [התורה] כל עיקרון של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוונו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף לליבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחרות, כי המניין מראה לאדם, כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא". (ספר החינוך)

הסבר: הציווי לספור את ימי העומר דווקא אחרי יום טוב ראשון של פסח, דהיינו, יום לאחר שנגאלנו, וסופרים 49 יום לקראת חג השבועות, מוכיח את החשך הגדול שלנו אל קבלת התורה, הדבר העיקרי והחשוב ביותר בחיינו.

הנמשל	המשל
(1) היהודי	(1) "העבד"
(2) שואף למקום שיחיה את נשמתו - התורה.	(2) "ישאף צל" - שואף למקום קריר ומחיה ולא תחת השמש הקופחת.
(3) היהודי סופר כל יום ורגע - לקראת קבלת התורה - שהיא עושה אותו בן חורין.	(3) העבד סופר תמיד כל יום כל רגע - ליום שיצא לחרות.
(4) כל הישע והחשק של היהודי יהיה לזמן של קבלת התורה - החרות האמיתית.	(4) חפצו וישועתו להגיע לזמן של חרות.

4. ההוכחה שספירת ימי העומר היא למטרה שנגיע לזמן התורה

"וזה שאנו מונים לעומר, כלומר, כך וכך ימים עברו מן המניין, ואין אנו מונין כך וכך ימים יש לנו לזמן, כי כל זה מראה בנו הרצון החזק להגיע אל הזמן, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחילת חשבוננו רבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן שתי הלחם של עצרת". (ספר החינוך)

קרבן שתי הלחם של עצרת: הוא קרבן שכלל 2 לחמים שנאפו מהחיטה החדשה שלפני שבועות, והקריבו אותו בחג השבועות בבית המקדש [עצרת = חג השבועות].

הסבר: אנחנו סופרים דווקא את הימים שעברו מתחילת הפסח, מהגאולה, המוכיחים על הרצון החזק שלנו לשאוף לזמן של קבלת התורה. אך אנחנו לא סופרים כמה זמן עוד נותר לנו עד שנביא את קרבן שתי הלחם של חג העצרת, הוא חג השבועות, משום שמטרתנו אינה הבאת הקרבן, אלא כמה זמן עברנו מהגאולה לקראת קבלת התורה.

5. **שאלה:** לאחר שאנו רואים שהספירה היא ספירת הצומח, לא נספור את מצמיחי הארץ אלא את מצמיחי המים? *לאחר שאנו רואים שהספירה היא ספירת הצומח, לא נספור את מצמיחי המים אלא את מצמיחי הארץ?*

תשובה: משום "שאינ לשנות מטבע החשבון באמצעו". לא משנים את צורת הספירה של ימי העומר באמצע הספירה.

6. **שאלה:** מדוע אין מתחילים לספור מהיום ה' ה' ח' הפסח, ולא מהיום הראשון ה' ח' הפסח? *מדוע אין מתחילים לספור מהיום ה' ה' ח' הפסח, ולא מהיום הראשון ה' ח' הפסח?*

תשובה: "כי היום הראשון נתייחד כולו להזכרת הנס הגדול, והוא יציאת מצרים, שהוא אות ומופת בחידוש העולם ובהשגחת ה' על בני האדם, ואין לנו לערב בשמחתו ולהזכיר עמו שום עניין אחר, ועל כן ניתקן החשבון מיום שני מיד". (ספר החינוך)

הסבר: יום הראשון של חג הפסח מיוחד לשמחה הגדולה על הנס העצום של היציאה ממצרים, המוכיחה על חידוש העולם וההשגחה הפרטית של ה' על בני האדם, ואילו ספירת העומר הינה לקראת השמחה של קבלת התורה, ולא מערבבים שתי שמחות ביחד.

7. מדוע מזכירים בספירה את קרבן העומר, ולא את חג הפסח?

הערה: קרבן העומר, הוא הקרבן [במשקל של עומר], מהשעורה החדשה שצמחה שהיו מקריבים ביום השני של חג הפסח בבית המקדש.

שאלה: בספירת העומר אנו אומרים: היום כק וכק... לעומר, ומדוע אנו לא אומרים: היום כק וכק... היום כק וכק... (ספר החינוך)?

תשובה:

"שלא יהיה חשבון ראוי לומר "ליום שני", ועל כן הותקן למנות המניין ממה שנעשה בו, והוא קרבן העומר שהוא קרבן נכבד, שבו זכר שאנו מאמינים, כי ה' ברוך הוא בהשגחתו על בני אדם רוצה להחיותם, ומחדש להם בכל שנה ושנה זרע תבואות לחיות בו".
(ספר החינוך)

הסבר: זו לא צורת חשבון נכונה לספור את הימים ביחס "ליום שני", כיון שאין לייחס ימים ושבועות, למספר של יום כלשהו. אבל לספור בייחס לקרבן של העומר שהוקרב בחג הפסח, יש לכך משמעות חשובה לאמונתנו בה', כי קרבן העומר הבא מן השעורה, מוכיח שאנו מאמינים שה' משגיח על בני האדם, מחדש ונותן להם את התבואה והייבול בשדות, כדי שיוכלו להתקיים ולחיות.

ג. דיני המצווה

(1) מצווה לספור את העומר מהערב, כלומר, מליל שני של חג הפסח, כדי שנספור שבעה שבועות שלמים, "תמימות תהיינה".

(2) אדם שכח ולא ספר מהערב, סופר למחרת בבוקר.

(3) מה דינו של אדם ששכח ולא ספר יום אחד כולו, לא בערב ולא ביום?

ספר החינוך כתב מחלוקת של הפוסקים:

דעה א': לא יכול להמשיך לספור בכלל באותה שנה, משום שכל הימים והשבועות הן מצווה אחת שלימה, ואם שכח יום אחד, הפסיד את כל החשבון של השבעה שבועות התמימות.

דעה ב': מי שכח לספור יום אחד, אומר בערב שלאחר אותו יום, "אמש (אתמול) היו כך וכך ימים... " בלא ברכה, וממשיך לספור מאותו ערב בברכה עם כל ישראל.

ספר החינוך: מסכים לדעה ב', ודחה את דעה א' לגמרי. [אנו לא עושים כיום לפי הדעות הללו, משום שבשו"ע נפסק, שימשיך לספור בלי ברכה כדי לצאת מהספק במחלוקת].

(4) מצווה מן המובחר לספור את העומר בעמידה [אך מותר גם בישיבה], ואנו נוהגים בעמידה.

(5) מברך לפני ספירת העומר: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על ספירת העומר".

(6) מי שספר בלא ברכה לפני כן, יצא ידי חובתו, ואסור לו לחזור ולברך ולספור שוב.

ד. זמן ומקום המצווה

- 1) מצוות ספירת העומר חייבים בה מדאורייתא [מהתורה] הגברים בלבד [נשים פטורות].
- 2) מי שעבר על המצווה ולא ספר את העומר, ביטל מצוות עשה מהתורה [עונשו - מן השמיים].

שאלות לחזרה

- 1) מדוע נתעוררה המחלוקת בין מפרשי התלמוד האם לספור רק את השבועות, או לספור גם ימים וגם שבועות?
- 2) במקור למצוות ספירת העומר מובאים 2 פסוקים, מדוע אין הוכחה מהם שמצוות ספירת העומר היא 2 מצוות ולא מצווה אחת? [העזר בדברי הרמב"ם]
- 3) מה הקשר בין המשל על העבד לבין מצוות ספירת העומר?
- 4) מה ההבדל מבחינת המצוות בין יום א' של פסח לבין יום ב' בפסח,, בהקשר שלהם למצוות ספירת העומר?
- 5) מהו קרבן העומר, ומה הקשר בינו לבין מצוות ספירת העומר, ומה הטעם לכך?
- 6) מדוע אין עונש בבית הדין על המבטל מצוות ספירת העומר?

מצוות קידוש ה' (מצוות עשה רצ"ו - פרשת אמור)

שְׁנַצְטוּיְנוּ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם, שְׁנֹאֲמַר (ויקרא כג, ט): "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".
 פְּלוֹמֵר, שְׁנִמְסַר נַפְשׁוֹ לְמוֹת עַל קִיּוֹם מִצְוֹת הַדָּת. וּכְבָר בְּאָרוֹ ו"ל
 מִפִּי הַקְּבֵלָה וּמִן הַפְּתוּבִים בָּאִי זֶה עֲנִין וּבָאִי זֶה מִצְוָה נִצְטוּיְנוּ בְּזוֹה. וְאִף עַל פִּי
 שְׁפָתוֹב בְּתוֹרָה (סג יג, ה): "וְחִי בְהֵם", דְּמִשְׁמַע וְלֹא שִׁימוֹת בְּהֵם – פְּכָר קִבְלוּ
 הֵם, שְׁלֹא נֹאמַר מִקְרָא זֶה בְּכָל עֲנִין וּבְכָל עֲבָרָה. וּמִפִּי הַקְּבֵלָה אָנוּ חֲיִין בְּכָל
 דְּבָרֵי הַתּוֹרָה. וּבְפָרוֹשׁ אָמְרוּ ו"ל (מנהגין עג, א), כִּי שְׁלֹשׁ מִצְוֹת הֵן שְׁחִיב הָאָדָם
 שְׁיִהְיֶה עֲלֵיהֶן וְאֵל יַעֲבֹר בְּהֵן לְעוֹלָם, וְהֵן: עֲבוּדָה זָרָה וְכָל אֲבִיזוּרָהּ, פְּלוֹמֵר: כָּל
 עֲנִין שְׁלֵה הָאָסוּר לָנוּ מִפְּתַח הַלְּאוּיִן הַמִּיחְדִּין בָּהּ, וּכְמוֹ שְׁנִפְרֵשׁ לְמִטָּה בְּגוֹזֵרֵת
 הָאֵל; וְכֵן גְּלוּי עֲרִיּוֹת וְכָל אֲבִיזוּרָהּ; וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים. שְׁאֵם יֹאמְרוּ לוֹ לְאָדָם:
 עֲבֹד עֲבוּדָה זָרָה אוֹ נִהְרָגָךְ – יִהְרַג וְאֵל יַעֲבֹדָהּ. וְאִף עַל פִּי שְׁלֵבוֹ תָּמִים בְּאִמוּנַת
 הַשֵּׁם, אִף עַל פִּי כֵן נִצְטוּהָ שְׁיִהְיֶה וְלֹא יַעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה הַרַע הַהוּא, וְלֹא יִתֵּן מְקוֹם
 אֶל הַמַּעֲבִיר לְחֹשֵׁב שֶׁהוּא פֶּפֶר בְּשֵׁם. וְלִשׁוֹן סִפְרָא: עַל מְנַת כֵּן הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שְׁתַּקְדִּישׁוּ אֶת שְׁמִי בְּרַבִּים. וּכְמוֹ כֵּן בְּשִׁתִּים שְׁזָכְרָנוּ יִהְרַג וְאֵל
 יַעֲבֹר, כְּמוֹ שְׁאֲמַרְנוּ.

שְׂרָשׁ מִצְוָה זֹה יְדוּעַ: כִּי הָאָדָם לֹא נִבְרָא רַק לְעֲבֹד בּוֹרְאוֹ, וּמִי שְׁאִינוּ מוֹסֵר
 גּוֹפּוֹ עַל עֲבוּדַת אֱדוֹנָיו אֵינְנוֹ עֹבֵד טוֹב. וְהָרִי בְּנֵי אָדָם יִמְסְרוּ נַפְשוֹתֵם עַל
 אֱדוֹנֵיהֶם, קַל וְחֹמֵר עַל מִצְוֹת מְלַךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

מִדִּיגֵי הַמִּצְוָה: מַה שְׁאֲמַרו ו"ל (מנהגין סג), שְׁבָאֵלוֹ הַשְּׁלֵשׁ עֲבֵרוֹת שְׁזָכְרָנוּ חִיב
 הָאָדָם לְמָסַר נַפְשׁוֹ בְּכָל עֲנִין: בֵּין בְּשַׁעַת שְׁמֵד אוֹ שְׁלֹא בְּשַׁעַת שְׁמֵד,
 וּבֵין בְּפִרְהָסִיא אוֹ אֶפְלוֹ בְּצִנְעָא, וּבֵין שִׁתְּכּוֹן הַגּוֹי לְהַעֲבִיר אוֹ אֶפְלוֹ לְהִנָּאֵת
 עֲצָמוֹ. אֲכָל בְּשֵׂאֵר הָעֲבֵרוֹת אָמְרוּ, דְּשְׁלֹא בְּשַׁעַת הַשְּׁמֵד וּבְצִנְעָא – יַעֲבֹר וְאֵל
 יִהְרַג, וְאֶפְלוֹ יִתְּכּוֹן הַגּוֹי לְהַעֲבִירוֹ; אֲכָל בְּפִרְהָסִיא, פְּלוֹמֵר, בְּפִנֵי עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל:
 אִם לְהִנָּאֵתוֹ מִתְּכּוֹן הַמַּעֲבִיר – יַעֲבֹר וְאֵל יִהְרַג, וְאִם לְהַעֲבִירוֹ – יִהְרַג וְאֵל יַעֲבֹר.
 וּבְשַׁעַת הַשְּׁמֵד, אֶפְלוֹ בְּצִנְעָא וְאֶפְלוֹ לְהִנָּאֵתוֹ וְאֶפְלוֹ עַל מִצְוָה קֵלָה – יִהְרַג וְאֵל
 יַעֲבֹר. וּמִצְוָה קֵלָה הִיא כְּעִין מַה שְׁאֲמַרו ו"ל (סג): אֶפְלוֹ אַעֲרָקְתָּא דְּמִסְנָא.
 פְּלוֹמֵר, שְׁלֹא יַעֲשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל צוּרַת מְנוּעֵלוֹ כְּמוֹ הַגּוֹיִים הָעוֹבְדִים עֲבוּדָה זָרָה,
 שְׁלֹא יִדְמָה לְהִיּוֹת עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה כְּהֵם.

זֶה שְׁאֲמַרְנוּ אֲבִיזוּרָהּ דְּעֲבוּדָה זָרָה, הָעֲנִין הוּא לֹמַר כָּל מַה שְׁנֹאֲסַר לָנוּ
 מִכָּל לֹא הַמִּיחְדֵּד בְּעֲבוּדָה זָרָה. וּכְעִין מַה שְׁאֲמַרוּ בְּפִסְתָּא רֵאשׁוֹן (כג א): בְּכָל
 מִתְּרַפְּאִין בְּמְקוֹם סְפָנָה, חוּץ מִעֲצֵי אֲשֶׁרָה. וְאָמְרוּ עֲלֶיהָ בִּירוּשְׁלָמִי (ע"ג ב, ט): לֹא
 סוּף דְּכָר בְּשֵׁאֲמַר לוֹ רּוֹפֵא 'הָבָא לִי עֲלִין שֶׁל אֲשֶׁרָה פְּלוֹנִית', דְּמִחְזִי כְּמֵאן
 דְּמוֹדוּהָ בָּהּ; אֲלֵא אֶפְלוֹ אָמַר לוֹ 'הָבָא לִי עֲלִין שֶׁל אֵילָן פְּלוֹנִי' סָתָם, וְהִלֵּךְ וְלֹא
 מִצָּא אֲלֵא שֶׁל אֲשֶׁרָה – יִהְרַג וְאֵל יַעֲבֹר. וְאִף עַל גַּב דְּהַשְׁתָּא כִּי מִתְּסִי בְּעֲצֵי
 אֲשֶׁרָה לֹא עֲבוּדָה זָרָה מִמֶּשׁ הִיא, דְּהָא לֹא פְּלַח לָהּ, אֲלֵא מִכָּל מְקוֹם דְּמִתְּהַנִּי
 מִנָּה וְאִיבָא בְּמִלְתָּא לֹא ד' לֹא יִדְבֵק בְּיַדְךָ מֵאוּמָה מִן הַחֲרָם" (דנריס יג, יח), דְּהוּא

לאו המיתר בעבודה זרה. אבל אסורין טובא דאיכא בעבודה זרה דילפינן להו מלאו ד"לפני עור לא תתן מכשל" (ויקרא י"ז) – ליתנהו בכלל אביזרהא דעבודה זרה להרג עליהם. ביון דלאו ד'לפני עור' אינו מיוחד בעבודה זרה מעושי, דככלהו מצות נמי איתה. אחר שפתיבתי זה מצאתי במקצת מחדושי מורי ישמרם אל שפתיבו, כי בירושלמי דעבודה זרה (ג' ט) משמע, דכל שאמר לו הרופא 'עלין סתם' – יעבר ואל יהרג.

וענין שפיקות דמים למדו הענין ז"ל (מנהגין ס) מדרך הסברא, ואמרו על דרך משל: מאי חזית דדמא דידך סמק טפי, דלמא דמא דההוא גברא סמק טפי. פלומר, הנרצח יהיה ראוי לעשות יותר מצוות מאותו שהרגו. ועל כן אינו בדין שהיה שום אדם לחברו ואפלו יהרג הוא על זה. ועוד אמרו ז"ל (ירושלמי מרומות ט, ד), שאפלו היו כמה אלפים מישראל ואמרו להם אנשים: תנו לנו אחד מכם, ואם לאו נהרג כלכם – יהרגו כלם ואל ימסרו נפש אחת מישראל. ודוקא קשאמרו להם 'אחד' סתם; אבל יחדוהו להם בפרוש, שאמרו: תנו לנו פלוני, ואם לאו נהרג כלכם – רשאיין לתנו, בענין הידוע בשבע בן בכרי (ט"ז ט), וכן הדין בנשים שאמרו להן גוים: תנו לנו אחת מכם וכו', כדאיתא במסכת תרומות פרק שמיני (משנה י).

וענין צריות שנהרגין עליהן למדו אותן חכמים ז"ל (מנהגין ס) לפי שהקשה נצרה מארסה לרוצח (דברים כ"ג): מה רוצח יהרג ואל יעבר כמו שאמרנו, כן נצרה מארסה יהרג אדם ולא יבעל אותה. כי התורה לא תמשל משלים חנם, רק ללמד ענין. ועוד יש להם בזה סמך מן הקבלה, שהיא חומת ברזל לכל דבריהם. וכתבו הראשונים, דלא אמרינן יהרג ואל יעבר לעולם אלא לעבר עברה; אבל להפטל ממצוה – יעבר ואל יעשה המצוה ואל יהרג. וכעין מה שאמרו ז"ל באסתר (מנהגין ס): קרקע עולם היתה. פלומר, והוא כעין שב ואל תעשה. שהרי האשה על כרחיה נבעלת. ואפלו סיעה האשה בתשמיש לאחר שהלבישה היצר – לא תתחייב בכף, שאין אנו גדול ממנו. ומה שמצינו מעשים לחסידים הראשונים שנהרגים על בטול מצוה, וכעין מה שאמרו ז"ל (מכילתא שמות כ, א): מה לך יוצא לסקל? על שמלתי את בני; מה לך יוצא לצלב? על שנטלתי את הלולב! – מדת חסידות עשו הם, וראו שהדור הזה צריך לכהן. והיו חכמים גדולים ראויין לכהן להורות על זה, שאלמלא כן שהיו גדולים וחכמים לא היו רשאיין למסור נפשם למות, שלא לכל אדם יש רשות להרג במה שלא חיבוננו ז"ל להרג עליו. ולא עוד, אלא שמתחייב בנפשו (מנח"ס יסודי המורה ה, ד).

ועוד ראיתי בענין מצוה זו בספרי מורי ישמרם אל, שבכל אשה שקדושיין תופסין בה, כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממורת ונתינה לישראל, פת ישראל לנתין וממזר – שאינן בכלל צריות להרג עליהן. אבל מכל מקום, להורות לשום אדם לבוא על אשה ואפלו פנויה אין מורין, אלא ימות מחליו – אם העלה לבו טינא – ואל תבעל לו, ולא יספור עמה, וכלו בסנהדרין פרק בן סורר (ע"ה, ב) ובספר מדע (יסודי המורה ה, ט). ויתר פרטייה מבארין בפרק שביעי מסנהדרין ובפסחים וביומא ובמקומות אחרים.

ונזהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר עליה ולא קדש השם במקום שחייב לקדשו – בטל עשה זה; מלבד שעבר על לאו ד"לא תחלו לו את שם קדשי", וכמו שנכתב בסדר זה בגורת האל (לפנינו: המנהג הקודמת). ועון חלול השם גדול וחמור עד מאד, עד שאמרו ז"ל, שאין כח בתשובה ויום הכפורים ויסורין לכפר, אלא במיתה.

כדאיתא בפרק אחרון מיומא (פ"ח, א).

א. מצוות עשה לקדש את שם ה'

1. הגדרת המצווה

"שנצטווינו לקדש את השם, שנאמר: "ונקדשתי בתוך בני ישראל"
(ויקרא כ"ב, ל"ב), כלומר: שנמסור נפשנו למוות על קיום מצוות הדת".
(ספר החינוך)

השאלה העולה: הרי כתוב בתורה "וחי בהם" (פרשת אחרי מות) וחז"ל דרשו, ולא שימות בהם. כלומר, שהיהודי יחיה בקיום המצוות, ולא שימות על ידם?

והתשובה: חז"ל קבלו מהר סיני שהעיקרון "וחי בהם", ולא שימות בהם, נאמר על כל המצוות והעבירות בתורה, חוץ מ- 3 איסורים, שנצטוונו שנמות עליהם. והם: (1) עבודה זרה, (2) שפיכות דמים, (3) גילוי עריות.^[1]

2. שלוש המצוות של יהרג ולא יעבור

(א) עבודה זרה וכל אביזריה
מצווה ליהרג ולא לעבור על כל סוג של ע"ז וכל מה שקשור לעבודתה, ואפילו שהאדם נשאר מאמין בה' בלבד, ורק עובד ע"ז בצורה שהגוי חושב שהוא כופר בה', יהרג ולא יעבוד את הע"ז.

(ב) גילוי עריות וכל אביזריהן
מצווה ליהרג ולא לעבור על כל צורה של גילוי עריות וכל מה שקשור בהן.

(ג) שפיכות דמים
אם אומרים לאדם לרצוח, או לעשות כל פעולה שתגרום לרציחתו של אדם, יהרג ולא יעבור.

ב. שורשי המצווה (הטעם והיסודות של המצווה)

"שורש מצווה זו, ידוע כי האדם לא נברא כך (=אלא) לעבוד בוראו, ומי שאינו מוסר גופו על עבודת אדוניו איננו עבד טוב; והרי בני אדם ימסרו נפשותם על אדוניהם; קל וחומר על מצוות מלך מלכי המלכים הקב"ה".
(ספר החינוך)

שאלות: (1) מהו הקף וחומר שספר החינוך לומד מהאדון והעבד בקשר למצוות קידוש ה'?

(2) מה המיוחד ב- 3 המצוות: ע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים, שעפ"י שרש המצווה, חייבים דווקא ליהרג עליהן ולא לעבור?

.. (תשובות: 1)

.. (2)

[1] סנהדרין, ע"ד, ע"א.

ג. דיני המצווה

1) הציווי המיוחד שחז"ל קיבלו בקשר ל- 3 עבירות של יהרג ולא יעבור^[2]

"שבאלו השלוש עבירות שזכרנו, חייב האדם למסור נפשו בכל עניין, בין בשעת שמד או שלא בשעת שמד, ובין בפרהסיא או אפילו בצנעא, ובין שיטכוון הגוי להעבירו או אפילו להנאת עצמו". (ספר החינוך)

שאלה 3: ככל 6 המצבים חייב אדם ליהרג ולא לעבור על מצוות החמורות. מנה את המצבים והסבר אותם.

תשובה 3: א)

ב)

ג)

ד)

ה)

ו)

2) דין שאר העבירות (חוץ מה- 3 החמורות)

א) לא בשעת השמד ובצינעא (באופן פרטי), ואפילו שהגוי מתכוון דווקא שיעשה את העבירה יעבור ולא יהרג.

ב) לא בשעת השמד בפרהסיא, כש- 10 יהודים רואים:

1) אם הגוי מתכוון שהיהודי יעשה את העבירה לשם התענוג של הגוי יעבור ולא יהרג.

2) אם הגוי מתכוון שהיהודי דווקא יעבור את העבירה נגד ה' (ולא לשם התענוג של הגוי) יהרג ולא יעבור.

ג) בשעת השמד

הגוי אומר ליהודי לעבור עבירה, אפילו בצינעא (באופן פרטי), וכל שכן בפרהסיא (לעניי אחרים), ואפילו לשם תענוג הגוי, וכל שכן שיעבור העבירה דווקא נגד ה', ואפילו שזו רק מצווה קלה שהגוי מכריח את היהודי לעבור, וכל שכן על מצווה חמורה יהרג ולא יעבור.

דוגמא למצווה קלה:

אערקתא דמסאנא = רצועת הסנדל (במסכת סנהדרין).
כשהגוי מכריח את היהודי לתפור ולעשות נעליים ורצועות כמו של הגויים עובדי הע"ז, וללבוש אותם, כדי שהיהודי ילך בנעליים כמו עובדי עבודה זרה. יהרג היהודי ולא יעבור.

שאלה 4: מדוע בשעת השמד חייב היהודי ליהרג ולא לעבור אפילו על מצווה קלה?

תשובה 4:

[2] סנהדרין, ע"ד, ע"א.

3) איסור אביזריה של העבודה זרה לאו של "לא ידבק בידך"

כל דבר, כלים, צמחים, וכדומה, המיוחד לעבודה זרה, אסור בלאו להשתמש בו [3]

א) המקור לאיסור להשתמש או ליהנות מאביזריה של ע"ז:

"מצוות לא תעשה של: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" (דברים י"ג), דהוא לאו המיוחד בע"ז".
(ספר החינוך)

הסבר: "החרם" - כל דבר ששייך לע"ז הוא מוחרם להשמדה, ואסור להשתמש או ליהנות ממנו.

לדוגמא:

א) אדם חולה במצב של סכנת נפשות, והרופא אמר תביאו עלי, פירות, וכדומה, מעץ של ע"ז, בכדי לרפאות את החולה ימסור נפשו החולה, ולא יתרפא בדברי הע"ז.

הסבר: עצי אשרה של ע"ז הוא סוג של עץ (האשרה) שהיתה משמשת לע"ז.

ב) הרופא שלח אדם להביא סתם עלים או פירות של עץ מסוים כל שהוא, כדי לרפאות את החולה, ומצא רק עלים או פירות של עץ האשרה. אפילו שעכשיו עץ אשרה זו אינו ממש ע"ז, ולא עבדו אותו כע"ז, אבל מכיון שהנאה מעץ אשרה שכללית הוא ע"ז, יש בה לאו של "לא ידבק בך מאומה" מן הע"ז לכן יהרג ולא יעבור אותו חולה על איסור הנאה מע"ז.

ג) איסורים בע"ז משום "לפני עיוור"

כל האיסורים הרבים שיש בע"ז, ושאיסורים עפ"י הלימוד מהפסוק:

"לפני עיוור לא תתן מכשול". (ויקרא י"ט) (ספר החינוך)

אינם כלולים בלאו של אביזרי הע"ז, "לא ידבק בידך", ולכן אֵין מצווים ליהרג עליהם ולא לעבור, משום שהלאו של "לפני עיוור" הוא כללי ואינו מיוחד לע"ז. אך אסור להכשיל ולגרום להשתמש או ליהנות מהם, משום הלאו של "לפני עיוור".

הסבר: מצוות לא תעשה של "לפני עיוור לא תתן מכשול", משמעה, שאסור להניח שום דבר, או לומר, או לעשות פעולה כלשהי, שתגרום ליהודי לעבור עבירה, או להכשיל אותו בה.

ד) כל דבר שרופא גוי עובד ע"ז אומר לחולה להשתמש לרפואה, (אז בתקופות הקדומות, שהתרופות היו משל ע"ז), אסור ליהודי להשתמש משום "לא ידבק בידך", ולכן יהרג ואל יעבור (ספר החינוך בשם רבו).

4) דיני שפיכות דמים

א) הטעם ההגיוני למצווה שיהרג ולא יעבור ולא ירצח אדם אחר.

"מאי חזית דדמך דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפיי". (מסכת סנהדרין)
(ספר החינוך)

פסחים, כ"ה, ע"א.

[3]

תרגום: "מה ראית שדמך אדום יותר? שמא דמו של אותו אדם אדום יותר".

"כלומר: הנרצח יהיה ראוי לעשות יותר מצוות מאותו שהרגו, ועל כן אינו בדין שיהרוג שום אדם לחברו, ואפילו יהרג הוא על זה".
(ספר החינוך)

שאלה 5: הספר פלפולק את הסמרא, הטענה ההלכותית, שספר החינוך נותן פירוט לא תרצח, שאדם יהרג ולא יצפור עליה.

תשובה 5:

הדין במקרה שהרוצחים רוצים לרצוח אחד מתוך קבוצה

(ב) במקרה שבאו רוצחים בכוח (=אנסים) ואמרו לאלפי יהודים: "תנו לנו יהודי אחד מכם, ואם לאו, נהרוג את כולכם", ומדובר על סתם יהודי כלשהוא, ולא משנה להם מי, חייבים כולם להלחם, ואפילו ליהרג על אותו יהודי, שמצווה ליהרג ולא לעבור, ולא יתנו להם את היהודי הזה.

(ג) במקרה שהרוצחים אמרו ליהודים תנו לנו יהודי מסויים, וכך וכך שמו, והיהודים יודעים שאותו יהודי הינו רוצח, או רשע גדול, הם יכולים למסור אותו לרוצחים שיהרגו אותו, ואין היהודים חייבים ליהרג ולא לעבור.^[4]

(ד) הדינים הללו זהים לגבי כולם גברים וגם נשים.

5) דיני יהרג ולא יעבור בגילוי עריות

(א) המקור ללימוד יהרג ולא יעבור בגילוי עריות:

"לפי שהוקשה נערה מאורסה לרוצח, מה רוצח יהרג ואל יעבור כמו שאמרנו כן נערה המאורסה, יהרג אדם ולא יבעול אותה".
(ספר החינוך)

הסבר: נערה מאורסה זו נערה שקידש אותה בעלה בקידושין, והיא אשת איש, אלא שעדיין לא הכניסה תחת החופה ולביתו, והיא עדיין גרה אצל משפחתה. לכן, כל אדם אחר שיבעל אותה חייב מיתת בית דין.

ההיקש (ההשוואה) בין נערה מאורסה שנאנסה לבין רוצח:

אם אדם אחר אנס את הנערה המאורסה ולא היתה יכולה להציל את עצמה, מצבה דומה, לאדם שקמו לרצוח אותו ולא יכל להציל את עצמו. לכן יש להם דין זהה.

אם אומרים לאדם תבעל נערה מאורסה או נהרוג אותך, דומה למצב שאמרו לו תרצח איש או אישה זו, ואם לא נהרוג אותך, בשני המקרים חייב ליהרג ולא לעבור.

(ב) הטעם לכך מסביר ספר החינוך:

"כי התורה לא תמשל משלים חינם, רק (=אלא) ללמד עניין".
(ספר החינוך)

ירושלמי מסכת תרומות, פרק ח', משנה י"ב, והלכה ד'.

הסבר: כלל יסודי קיים בתורה, אומר ספר החינוך, אם התורה נותנת משל או דוגמא, כמו במקרה של הנערה המאורסה, שכתוב בפסוק "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הנערה המאורסה הזו" (פרשת כי תצא), המשל הזה בא ללמד אותנו הלכות ודינים, והתורה לא כתבה אותו סתם כסגנון ספרותי.

(ג) טעם נוסף שיהרג ולא יעבור בגילוי עריות הוא:

"יש להם (לחז"ל) בזה סמך מן הקבלה, שהיא חומת ברזל לכל דבריהם"
(ספר החינוך)

הסבר: חז"ל קיבלו ממשנה רבנו בסיני, שגילוי עריות יהרג ואל יעבור, והמסורת היא החומה החזקה העומדת מסביב לכל מה שחז"ל קבעו לנו בהלכות, כדי שלא נשנה אותם אף פעם.

6 דינים למקרה שכופים יהודי לא לעשות מצווה

(א) הכלל של "יהרג ולא יעבור", הינו רק כשכופים יהודי לעבור עבירה, כמו שהסברנו בכל הדינים לעיל.

(ב) במקרה שכופים על יהודי לא לעשות מצווה, כגון, לא להתפלל, לא להניח תפילין, לא לתת צדקה, לא לעשות ברית מילה, לא לברך על הלולב, וכדומה, חובה עליו לעבור על המצווה ולא ליהרג, משום שיש אפשרות שאח"כ יעשה את המצוות או מצוות אחרות. ועל זה חל הכלל: "שב ואל תעשה", תשב ואל תעשה את המצווה, וזה מותר לך.

(ג) דוגמא של כפייה על אשה יהודיה לעבור על מצווה, ומותר היה לה לא לקיים את הלאוו. אסתר המלכה, אחשוורוש הכריח אותה להתחתן איתו, ולא היתה חייבת ליהרג ולא לעבור, שהרי הדין הוא "שב ואל תעשה", והיא לא עשתה כלום, וגם שהיתה אנוסה.

(ד) **מידת חסידות ביהרג ולא יעבור:** מדרגה של חסידים וצדיקים גדולים, שמותר להם ליהרג ולא לבטל מצווה. חז"ל מספרים לנו; שהיו חסידים, שהגויים הכריחו אותם שלא לעשות ברית מילה לילדיהם, ולמרות זאת עשו להם ברית מילה, ונהרגו על כך, למרות שלפי הדין לא היו חייבים ליהרג ולא לעבור. היו חסידים, שהגויים אסרו עליהם לקחת לולב בסוכות, והם הלכו ולקחו לולב ובירכו עליו, למרות שהגויים באו והרגו אותם. זו מידת חסידות.

(ה) דין זה של החסידים והצדיקים שמסרו נפשם על המצוות, היה רק בזמנם, אבל כיום אסור ליהודי ליהרג על עשיית מצווה, ואם יעשה כך, הרי זו עבירה בידו על שמסר נפשו על המצווה, אלא יעבור על המצווה ולא יהרג. ^[5]

7. מקרים באיסורי עריות שאין מצווה של יהרג ולא יעבור

(א) אשה אלמנה, שכהן גדול קידש אותה לאישה, למרות שאסור לו להתחתן איתה, אינו חייב ביהרג ולא יעבור, מכיון שהיא נתקדשה לו כאישה, והיא אשתו לכל דבר, אע"פ שיש איסור לאו על כך.

ב) אשה גרושה או אשה שעשתה חליצה (חלצה את הנעל לגיסה, כדי שלא תצטרך להתייבם, לאחר שבעלה האח שלו נפטר ואין לה ילדים), וכהן סתם (=הדיוט) קידש אותה לאשה, למרות שיש איסור של לאו על הכהן להתחתן עם גרושה או חלוצה, הוא לא חייב עליה משום יהרג ולא יעבור, מכיון שהקידושין תופסים בה, והיא אשתו לכל דבר.

ג) יהודיה ממזרת או נתינה ^[6] שנתגיירו, ושיהודי קידש אותה לאשה, הוא לא חייב עליה משום יהרג ולא יעבור, משום שהיא אשתו לכל דבר ומקודשת לו, למרות שיש איסור לאו להתחתן איתה.

ד) יהודי ממזר או נתין ^[6] שהתחתן עם יהודיה כשירה, היהודיה לא חייבת עליו משום יהרג ולא יעבור, מכיון שהיא אשתו ומקודשת לו, למרות שיש עליה איסור לא להתחתן איתו.

ה) יהודי שבא על יהודיה פנויה (רווקה, גרושה, אלמנה, וכדומה), הוא עבר על לאו מהתורה, אבל אינו חייב ליהרג ולא יעבור, משום שלפי התורה או שהיא נתקדשה לו והפכה להיות אשתו, או שזו היתה סתם בעילת זנות שחייבים עליה לאו מהתורה באיסור חמור.

ו) יהודי שטוען שהוא מוכרח לבעול אשה פנויה (רווקה, גרושה, אלמנה וכדומה), כדי שיתרפא מהמחלה שלו, כגון, דיכאון עמוק מרוב אהבה לאותה אשה, אסור התיר לו לעשות זאת, ומוטב שימות מהמחלה שלו, מאשר שאשה פנויה זו תיבעל לו, רק אם הוא והיא מוכנים להתחתן זה עם זה. ^[7]

ז) אסור להתיר ליהודי, שחולה בדיכאון עמוק של אהבה, אפילו לדבר עם אותה אשה פנויה שהוא חפץ בה, משום שזה מביא לאיסורי עריות. ^[7]

ג. זמן ומקום המצווה של קידוש ה'

- 1) מצווה זו, חייבים בה בכל מקום ובכל זמן.
- 2) מצווה זו חייבים בה כולם, גברים ונשים.
- 3) מי שעבר על מצווה זו, ולא קידש את שם ה', א. ביטל מצוות עשה: "ונקדשתי בתוך בני ישראל".
ב. ועבר על מצוות לא תעשה: "ולא תחללו את שם קודשי".
- 4) החומרה והעונש על חילול שם ה', "גדול וחמור עד מאוד", ועשיית תשובה, ויום הכיפורים, וייסורים שיבואו על האדם לא מכפרים לו את העוון, רק במיתתו, כשימות והוא בתשובה גמורה, אז מתכפר לו עוון חילול ה' ושלא קידש את שם ה'.

⁶ נתינה / נתין: גוי/גויה מהגבעונים שנתגיירו בעורמה בזמן יהושע והיו בתקופת עזרא ובבית שני, אולם אסרו על יהודי/יהודיה להתחתן איתו/איתה למרות שהינם גרים. [הרמב"ם, משנה תורה, הלכות איסורי ביאה, פרק י"ב, הלכות כ"ב-כ"ד].

⁷ עבודה זרה, פרק בן סורר ומורה, ע"ה, ע"א. הרמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פרק ה', הלכה ט'.

שאלות לחזרה

1. מה ההבדל בין מצוות עשה של קידוש ה', ובין מצוות לא תעשה של חילול ה'?
2. מהיכן למדו חז"ל שעל 3 העבירות החמורות חייבים למסור נפשנו, למרות שכתוב על המצוות "וחי בהם"?
3. השלם את הטבלה:

<u>המקרה</u>		<u>3 העבירות החמורות</u>	<u>שאר כל העבירות</u>
1) <u>בשעת השמד</u>	(א) בפרהסיא	(1) .	(1) כל האיסורים
		(2) ..	(2) מצווה קלה
	(ב) בצינעא	(3)	..
2) <u>שלא בשעת השמד</u>	(א) בפרהסיא	(1) .	(1) כל האיסורים
		(2) ..	(2) מצווה קלה
	(ב) בצינעא	(3)	..
		(1) .	(1) כל האיסורים
		(2) ..	(2) מצווה קלה
		(3)	..
		(1) .	(1) כל האיסורים
		(2) ..	(2) מצווה קלה
		(3)	..

- 4) מדוע אסור לחולה להתרפאות עם דברים ששימשו לע"ז, או אפילו מפירות של עץ אשירה שלא עבדו בו ע"ז?
- 5) מדוע אנו לא מצווים ליהרג ולא לעבור, אם במקרה מישהו מכשיל אותי ("לפני עיורר") בעבירה של דבר ששייך לע"ז.
- 6) נמק את ההבדל בין אם הגויים הרוצחים דרשו לתת להם יהודי סתם, או דרשו לתת יהודי מסוים לפי השם שלו?
- 7) איך ומה למדו חז"ל את דין הנערה המאורסה, שיהרג ולא יעבור, מדין רוצח?
- 8) תן 2 נימוקים לדין שבשאלה 7 עפ"י ספר החינוך.
- 9) תן לפחות 2 מקרים לדין שיהודי יעבור ולא יהרג, כאשר כופים אותו לא לעשות מצווה, ומדוע?
- 10) תן לפחות 3 מקרים לדין שיהודי יעבור ולא יהרג באיסורי עריות, ומדוע?

מצווה שלא לעשות דבר שיתחלל בו שם שמים בין בני אדם.

(מצוות לא תעשה רצ"ה - פרשת אמור)

שְׁמַנְמַנְעֵנוּ מַחְלוּל הַשֵּׁם. וְהוּא הַפֶּה קְדוֹשׁ הַשֵּׁם שְׁנִצְטוּיָנוּ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּבוֹ לְמַעַל בְּסֵדֶר זֶה (לפנינו: המלוה הנאה). שְׁנֹאֲמַר (ויקרא כג, לג): "וְלֹא תִחְלְלוּ אֶת שֵׁם קְדוֹשִׁי".

וְכַתֵּב הַמַּעֲתִיק בְּשֵׁם הַרְמַב"ם ו"ל (נסכ"מ ל"ח טג): וְהַעוֹן הַזֶּה יִחַלֵּק לְשִׁלְשָׁה חֻלְקִים: הַשְּׁנִי עַל הַכֶּלֶל, וְהָאֶחָד עַל הַפֶּרֶט. וְהַחֻלְק הָאֶחָד הַכֶּלְלִי: שֶׁכָּל מִי שִׁיבְקֵשׁ מִמֶּנּוּ לְעֵבֵר עַל מִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת בְּשַׁעַת הַשְּׂמֵד, וְהָיָה הָאוֹנֵס מִתְּפוֹן לְהַעֲבִיר, בֵּין מִצְוֹת קְלוֹת בֵּין מִצְוֹת חֲמוּרוֹת; אוֹ מִי שִׁיבְקֵשׁ מִמֶּנּוּ לְעֵבֵר עַל עֲבוּדָה זָרָה גְלוּי עֲרִיזוֹת אוֹ שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְאִפְלוּ שְׁלֹא בְּשַׁעַת הַשְּׂמֵד – הוּא חֵיב שִׁימְסֹר נַפְשׁוֹ, וְיִהְרַג וְאֵל יַעֲבֹר. וְאִם עָבַר וְלֹא נִהְרַג – כָּבַר חָלַל אֶת הַשֵּׁם בְּרַבִּים, וְעָבַר עַל אֲמָרוֹ "וְלֹא תִחְלְלוּ אֶת שֵׁם קְדוֹשִׁי", וְחָטְאוּ עֲצוּם מְאֹד. אֲמָנָם אֵינּוּ לֹקְהָ, בְּעֵבֹר שֶׁהוּא אָנוּס; לְפִי שְׂאִין לְבֵית דִּין שִׁיבְקֵימוּ גְבוּל מְלָקוֹת אוֹ הֶרַג אֶלָּא בְּמִזִּיד בְּרִצּוֹן בְּעֵדִים וְהִתְרָאָה. וְלִשׁוֹן סִפְרָא בְּנוֹתָן מִזְרְעוּ לְמַלְךָ, "וְנִתְתִי אֶת פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא" (ויקרא כג, ג), אֲמָרוּ ו"ל: "הַהוּא" – וְלֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג, וְלֹא מְטָעָה. וְכִבְר הַתְּבָאָר לָךְ, שֶׁעוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה בְּאִנּוּס אֵינּוּ חֵיב כְּרֹת, וְכָל שֶׁפָּן מִיתַת בֵּית דִּין. וְאֲמָנָם עָבַר עַל חֻלוּל הַשֵּׁם.

וְהַחֻלְק הַשְּׁנִי הַכֶּלְלִי: שִׁיעֲשֶׂה הָאָדָם עֲבֵרָה אִין תְּאוּהָ בָּהּ וְלֹא עֲרֻבוֹת, אֲבָל יִבּוֹן בְּפַעֲלָתוֹ לְהַכְעִיס. וְזֶה כֵּן מַחְלֵל שֵׁם שָׁמַיִם וְיִלְקָה. וְלִפְיֵכֶךָ אָמַר (טו, יט, יז): "וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, וְחִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם אֱלֹהֵיכֶם"; שֶׁזֶּה יִרְאֶה הַכְּעָסָה בְּזוֹה הַדְּבָר, וְאִין עֲרֻבוֹת גְּשָׁמִי בְּזוֹה.

וְהַחֻלְק אֲשֶׁר עַל הַפֶּרֶט: שִׁיעֲשֶׂה אִישׁ מִפְּרָסָם בְּגַמְלִלוֹת חֲסָדִים וּמַעֲשִׂים טוֹבִים מַעֲשֶׂה אֶחָד שִׁירְאָה לְרַבִּים שֶׁהוּא עֲבֵרָה, וְכַגוֹן הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא אֵינּוּ רְאוּי לְכַמוֹ הָאִישׁ הַחֲסִיד הַהוּא שִׁיעֲשֶׂהוּ – אִף עַל פִּי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה הַתֵּר, חָלַל אֶת הַשֵּׁם. וְהוּא אֲמָרָם ו"ל (ימ"א טו, ט): הֵיכִי דְמִי חֻלוּל הַשֵּׁם? כַּגוֹן אֲנָא דְשִׁקְלָנָא בְּשׂוּרָא מְבִי טַבְחָא וְלֹא יִהְבָּנָא דְמִי לְאַלְתֵּר. רַבִּי פְּלוֹנִי אָמַר: כַּגוֹן אֲנָא דְמַסְגִּינָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תַפְלִין.

וְכִבְר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר (ויקרא יט, כג): "וְלֹא תִחְלֵל אֶת שֵׁם אֱלֹהֵיכֶם, אֲנִי יְיָ". עַד כָּאן.

שְׂרָשׁ מִצְוָה זֹה וְקִצַּת דִּינֵיהּ וְכָל עֲנִינֵיהּ כְּמִנְהֵגִי כְּתַבְתִּי בְּמִצְוֹת קְדוֹשׁ הַשֵּׁם עֲשֶׂה ו' בְּסֵדֶר זֶה (לפנינו: המלוה הנאה).

א. הגדרת המצווה

1. מצוות לא תעשה, שלא לעשות שום דבר שיגרום לחילול שם ה'.

"שנמנענו מחילול ה' והוא הפך קידוש ה' (מצוות עשה רצ"ו), שנצטוינו בו".
(ספר החינוך)

2. מקור המצווה

"שנאמר: 'ולא תחללו את שם קודשי'". (פרשת אמור)
"שנאמר: 'ולא תחלל את שם אלוקיך אני ה'". (פרשת אחרי מות)
(ספר החינוך)

שאלה: 1. מה הקשר בין "שם קודשי" לבין קידוש ה' במצווה הזו?
תשובה: 1.

ב. שורש המצווה (טעם ויסודות המצווה)

הערה: שורש המצווה לקוח ממצוות עשה רצ"ו קידוש ה'.

"ידוע כי האדם לא נברא רק (=אלא) לעבוד בוראו והרי בני אדם ימסרו נפשותם על אדוניהם: קל וחומר על מצוות מלך מלכי המלכים הקב"ה".
(ספר החינוך)

הסבר: אם האדם מוכן למסור את נפשו לכל מיני מטרות, להציל את חברו, למען המדינה וכדומה, בוודאי שיהיה חייב לעשות כל מה שביכולתו, ואפילו למסור את נפשו, כדי לא לחלל את שם ה' לעיני אחרים.

שאלה: 2. מדוע שורש המצווה הוא 'אלא' ולא 'אם'?
תשובה: 2.

ג. מדיני המצווה

1. החלקים המרכיבים את מצוות לא תעשה לא לחלל שם ה'

שלושת חלקי המצווה

חלק 1 על הפרט	2 חלקים על הכלל
<p>א. אדם שידוע כשומר מצוות ועשה פעולה הנראית כחילול ה' בעיני בני האדם, עבר על לאו שלא לחלל שם ה'.</p>	<p>א. שעת השמד כשכופים יהודי בכוונה לעבור על מצווה או איסור כלשהו חייב ליהרג ולא לעבור. שלא בשעת השמד כופים יהודי לעבור על 3 מצוות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים יהרג ולא יעבור.</p> <p>ב. עושה עבירה כלשהי כדי להכעיס את ה', עבר על לאו שלא לחלל שם ה'.</p>

העונש: חילול שם ה' נענש מן השמיים, ובית דין לא יכול להענישו, מכיוון שעשה מאונס.

2. פירוט שלושת חלקי המצווה

א. 2 החלקים שעל הכלל:

1. חלק הראשון כללי:

בשעת השמד מצב שהגויים בכוונה פועלים להעביר את היהודים על היהדות בכוח הזרוע או באמצעי שכנוע כלשהם.

במצווה כלשהי הגוי מכריח את היהודי **בשעת השמד** לעבור על מצווה או איסור כלשהו, חמור או קל.

הדין: היהודי חייב ליהרג ולא לעשות עבירה כלשהי **בשעת השמד**.

שלא בשעת השמד בזמן ובמצב כלשהו, הגוי דורש בכוח או בשכנוע מהיהודי לעבור על 3 המצוות:

א. לעבוד עבודה זרה.

ב. גילוי עריות (לבוא על אשת איש, או אמו, או אחותו וכדומה).

ג. שפיכות דמים (לרצוח).

הדין: היהודי חייב למסור את נפשו, יהרג ולא יעבור על אחת מ- 3 איסורים אלה, בין שהוא לבדו עם הגוי, ובין שכופה עליו לעשות זאת ברבים.

יהודי שלא מסר נפשו על כך:

"ואם עבר ולא נהרג כבר חילל את ה' ברבים, ועבר על אמרו:
"ולא תחללו את שם קודשי", וחטאו עצום מאוד, אמנם אינו
לוקה בעבור שהוא אנוס".
(ספר החינוך)

העונש: למחלל את שם ה' ב- 2 המקרים הנ"ל, נענש בידי שמים. אולם בית הדין לא יכולים להענישו במיתה או במלקות, משום שעשה זאת מתוך אונס, כשהגוי הכריח אותו.

המקור לדין שבית דין מענישים רק לאדם שעשה מרצונו.

"כתוב בסיפרא על הפרשה של אדם שמסר בן או בת לעבודה זרה של
"המולד",
"ושמתי אני את פני באיש ההוא". (ויקרא, פרשת קדושים)

הסבר: קיבלו חז"ל מהר סיני:

"ההוא" ולא אנוס, ולא שוגג ולא מוטעה דווקא אותו עובד ע"ז מרצונו חייב מיתה, אך יהודי אנוס, או שעשה בשוגג, או שמישהו הטעה אותו ולא ידע שעבד ע"ז פטור מעונש.

¹ הרמב"ם, ספר המצוות, מצוות לא תעשה ס"ג; הרמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה פרק ה', הלכות א'-ד'.

עובד ע"ז מאונס אינו חייב כרת (מיתה בידי שמים) ואינו חייב מיתת בית דין, אבל עבר על חילול ה', שהרי היה צריך ליהרג ולא לעבור, ולכן עונשו יהיה מאת ה'.

כללית: בית הדין יכולים לתת עונש מוות או מלקות, רק אם היהודי עבר את העבירה במזיד, מתוך רצוננו, והיו עדים שראו אותו, והתראה (הזהירו אותו).

2. חלק שני כללי

עבר עבירה כדי להכעיס את ה'

"שיעשה האדם עבירה, אין תאוה בה ולא ערבות, אבל יכוון בפעולתו להכעיס, וזה כמו כן מחלל שם שמים וילקה"
(ספר החינוך)

המקור לאיסור הזה:

"ולפיכך אמר: "ולא תשבעו בשמי לשקר וחיללת את שם אלוקיך." (פרשת קדושים)
(ספר החינוך)

הסבר: אדם שעבר עבירה כלשהי במזיד כדי להכעיס את שם ה', כגון, נשבע לשקר בשם ה' בכוונה כדי להכעיס, ואין לו שום הנאה או תענוג מכך, חייב על חילול שם ה', (בנוסף מה שחייב על האיסור שעבר).
אך אם יש לו הנאה או תענוג מכך, או עשה זאת לא בכדי להכעיס, לא חייב משום מחלל שם ה', אבל חייב משום האיסור של אותה עבירה.

ב. חלק אחד שעל הפרט מעשה חילול ה' של שומר מצוות מפורסם

"שיעשה איש מפורסם בגמילות חסדים ומעשים טובים מעשה אחד שיראה לרבים שהוא עבירה, וכגון, המעשה ההוא אינו ראוי לכמו האיש החסיד ההוא שיעשהו, אף על פי שהוא מעשה התר חילול ה'"
(ספר החינוך)

1. **הדרישות** שאדם שומר מצוות מפורסם יעבור על חילול ה' במעשה כלשהו:
 - א. שאדם זה ידוע לכולם כעושה מעשים טובים וגומל חסדים.
 - ב. עשה פעולה שבעיני אחרים נראית כחילול ה'.
 - ג. הפעולה שעשה אינה מתאימה ואינה ראויה לאדם זה ברמה הדתית שלו.
 - ד. עשה פעולה שגרמה לחילול ה' אפילו שהינה מותרת עפ"י התורה, וכל שכן אם היא אסורה מהתורה.

2. דוגמאות לחילול ה' ע"י שומר מצוות (מסכת יומא)

א. רב (אמורא) שקנה בשר מהקצב, אך לא שילם לו את הכסף במקום, אלא ישלם לו יותר מאוחר, ומי שראה אותו עלול לחשוב שהוא גזל.

ב. ר' יוחנן, שאם הלך בדרך 4 אמות בלי ללמוד תורה או בלי שהתפילין עליו (בנוסף על הנחת התפילין בתפילה), שהרי מחוייבים ללבוש תפילין כל היום, ומי שראה אותו חשב שאינו מקיים המצוות כמו שצריך, והרי הוא רב גדול.

ג. מקום זמן המצווה

- 1) מצוות לא תעשה לא לחלל את שם ה', חייבים בה בכל מקום ובכל זמן.
- 2) חייבים בה גם גברים וגם נשים.
- 3) העונש המחלל את שם ה', בית הדין לא יכולים להטיל עליו עונש מיתה או מלקות, משום שעשה זאת מתוך אונס. אולם עונשו נתון בידי ה'.
- 4) המוסר את נפשו שלא לחלל שם ה' יש לו שכר גדול בעוה"ז, ומובטח לו עוה"ב וגן עדן.

שאלות לחזרה

1. תן דוגמא למצוות קידוש ה', ותן דוגמא הפוכה למצוות לא תעשה, שלא לחלל את שם ה'.
2. מדוע "קל וחומר למסור את נפשו על מצוות ה'" כלשהי, מאשר למסור את הנפש למטרות אחרות?
3. השלם את הטבלה הבאה: שלושת חלקי המצווה של לא לחלל שם ה' -

דוגמא	הדין	המקרה	
		א) 2 מצבים	<u>2 חלקים על הכלל</u>
_____ .1	_____ .1	_____ .1	
_____ .2	_____ .2	_____ .2	
		ב) מצב 1	
_____ .1	_____ .1	_____ .1	
		א) מצב 1	<u>חלק 1 על הפרט</u>
_____ .1	_____ .1	_____ .1	

4. הסבר את המקור והפסוק, כיצד למדו חז"ל שאין בית הדין יכולים להעניש את העובד ע"ז מאונס?
5. תאר מצב שיהודי מחלל את שם ה' מרצונו, ומה דינו?
6. מה ההבדל במקרה בין בשעת השמד לבין שלא בשעת השמד?
7. למה מי שעבר עבירה כדי להכעיס את ה', נחשב כמחלל שם ה'! ומה דינו?
8. מדוע החמירו חז"ל כל כך עם יהודי שומר מצוות מפורסם, שעשה מעשה שנראה כחילול ה'?

עיון בתפילה: **שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים**
(מצוות לא תעשה שפ"ז - פרשת שלח-לך)

שלא נתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים, שנאמר (כמדנר טו, לט): "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם".

ענין לאו זה: שנמנענו שלא ניחד מחשבותינו לחשב בדעות שהם הפך הדעת שהתורה בנויה עליו, לפי שאפשר לבוא מתוך כף למינות. אלא אם יעלה על לבו רוח לחשב באותן דעות הרעים - יקצר מחשבתו בהם וישנה לחשב בדרך התורה האמתיים והטובים. וכמו כן שלא ירדף האדם אחר מראה עיניו. ובכלל זה, שלא לרדף אחר תאוות העולם הזה, כי אחריהם רעה וכדי בדין וקצף. תה שאמרו ז"ל (נמפרי): "ולא תתורו אחרי לבבכם" - זו מינות, "ואחרי עיניכם" - זו זנות, שנאמר (טופטיס י, ג): "ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני".

שרש מצוה זו נגלה, כי בזה ישמר האדם מחטא ליי כל ימיו. והמצוה הזאת באמת יסוד גדול בדת, כי המחשבות הרעות - אבות טמאות, והמעשים - ילדיהן, ואם ימות האדם טרם יוליד - אין זכר לבנים. נמצאת זאת המניעה שרש שכל הטובות יוצאות ממנה. ודע בני ותהא מרגלא בפפמך מה שאמרו ז"ל (אנוט ג, ה): עברה גוררת עברה, ומצוה גוררת מצוה. שאם תשית דעתך למלאכת תאוותך הרעה פעם אחת - תמשך אחריה כמה פעמים, ואם תנקה להיות גבור בארץ לכבש יצרך ולעצם עיניך מראות ברע פעם אחת - יקל בעיניך לעשות כן כמה פעמים. כי התאוה תמשך הבשר כמשך היין אל שותיו. כי הסוכאים לא תשבע נפשם לעולם ביין, אבל יתאוו אליו תאוה גדולה, ולפי הרגילם נפשם בו תחזק עליהם תאוותם, ולו ישחו שם כוס - יפוג יקוד אש תאוות היין ויערב להם. כן הדבר הזה: כל איש בהרגילו בתאוות ובהתמידו בהן - יחזק עליו יצרו הרע יום יום, ובהמנעו מהם - ישמח בחלקו תמיד כל היום, ויראה כי האלהים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים (קבלמ ג, כט) ללא תועלת של כלום.

דיני המצוה זו קצרים. הרי בארנו בזה רב עקרן.

ונהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר על זה ויחד מחשבתו בענינים אלו שזכרנו, שמביאין האדם לצאת מדרך דעת תורתנו השלמה והנקה ולהכנס בדעת המהפילים הפופרים, רע ומר; וכן מי שהוא תר אחר עיניו, כלומר, שהוא רודף אחר תאוות העולם, כגון שהוא משים לבו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו מבלי שיכון בהן כלל לכונה, כלומר, שלא יעשה כדי שיעמד בריא ויוכל להשתדל בעבודת בוראו, רק להשלים נפשו בתענוגים - כל מי שהוא הולך בדרך זה עובר על

לאו זה תמיד בכל עת עסקו במה שאמרנו. ואין לוקין על לאו זה, לפי שאין זה דבר מסיים שנוכל להתרות בו העובר עליו. כי מהיות האדם בנוי בענין שאי אפשר לו שלא יראה בעיניו לפעמים יותר ממה שראוי, וכמו כן אי אפשר לו שלא תתפשט המחשבה לפעמים יותר מן הראוי, על כן אי אפשר להגביל האדם בזה בגבול ידוע. גם פי פעמים אפשר לעבר על לאו זה מבלי שום מעשה, וכבר כתבתי למעלה (מנוה רמא), שכל לאו שאפשר לעבר עליו מבלי מעשה, אף על פי שעשה בו מעשה – אין לוקין עליו, לפי הדומה.

א. מצוות לא תעשה שלא נלך אחר מחשבות הלב וראיית העיניים.

1. הגדרת המצווה

”שלא נתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים ... שנמנענו שלא ניחד מחשבותינו לחשוב בדעות שהם הפך הדעת שהתורה בנויה עליו, לפי שאפשר לבוא מתוך כך למינות ... וכמו כן, שלא ירדוף האדם אחר מראה עיניו, ובכלל זה שלא לרדוף אחר תאוות העולם הזה, כי אחריתם רעה וכדי ביזיון וקצף.”

(ספר החינוך)

הסבר: מינות זו מחשבה של כפירה בה' ובתורה.

שאלות: (1) הסבר בלעז את שני הדברים האסורים הכלולים בלאו "לא תתור".

(2) מה צווי מצוות כל אחד מהאסורים הללו, אם לא נקיימו ונצטרך עליהם?

א. תשובות: (1)

ב.

א. (2)

ב.

2. המקור למצוות שלא ללכת אחרי מחשבות כפירה וזנות.

”שנאמר: 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם' [פרשת שלח-לך] וזה שאמרו חז"ל: [בספרי] 'ולא תתורו אחרי לבבכם' זו מינות, 'ואחרי עיניכם' זו זנות.”

(ספר החינוך)

[1] הרמב"ם, ספר המצוות, מצוות לא תעשה מ"ז; הרמב"ם, משנה תורה, ספר מדע, הלכות עכו"ם, פרק ב' הלכה ג'.

שאלות:

- (3) מה הקשר בין המילים בפסוק: "ולא תתורו אחרי
לפניהם", לבין מחשבה של מילות (כפירה)?
- (4) מה הקשר בין המילים בפסוק: "ולא תתורו אחרי
צניכם", לבין הליכה אחרי הננות?

תשובות: (3)

(4)

(3) דוגמא, שמי שהלך אחרי מראה עיניו, נגרר לבסוף לעבור איסור חמור של זנות - משמשון, שנאמר: "ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיניי". (שופטים).

שמשון ראה אשה גויה (מבנות פלשתים) שמצאה חן בעיניו, ואח"כ גם התחתן איתה, ובכך נגרר לאיסור של זנות.

(4) איך יתגבר האדם על מחשבות רעות?

תשובה:

**"אם יעלה על ליבו רוח לחשוב באותן דעות הרעים
יקצר מחשבתו בהם, וישנה לחשוב בדרכי התורה
האמתיים והטובים".**

(ספר החינוך)

הסבר: כשעולות מחשבות רעות בשכלו של האדם, יפסיק מיד את מחשבתו בהן, וישנה את המחשבות שלו לדברים של תורה, מצוות ומעשים טובים, שהם העניינים הטובים והאמתיים.

ב. שורשי המצווה (הטעם והיסודות של המצווה)1. קיום מצווה זו מביא לאדם את כל הטובות בחייו

**"כי בזה ישמר האדם מחטוא לה' כל ימיו. והמצווה הזאת באמת
יסוד גדול בדת, כי המחשבות הרעות אבות הטומאות, והמעשים
ילדיהן, ואם ימות האדם טרם יוליד אין זכר לבנים, נמצאת זאת
המניעה שורש שכל הטובות יוצאות ממנה".**

(ספר החינוך)

הסבר:

הנמשל		המשל	
המחשבות הרעות הן האבות המולידות מעשים רעים, לכן אם "ממתים" ומוחקים אותן לפני שהן נוצרות.	"כי המחשבות הרעות אבות הטומאות"	אדם נשוי מת לפני שהוליד ילדים.	"אם ימות האדם טרם יוליד"
אזי המעשים הרעים, שהן התולדות של המחשבות הרעות, לא יעשה אותן האדם, וכך לא יהיה להן זכר.	"והמעשים ילדיהן"	לכן אין שום זכר של ילדים מהאדם הזה.	"אין זכר לבנים"

שאלות: 5) מדוע ערע מצווה זו ארע "כע" הטובות יוצאות אמנה"?

תשובה: 5)

2) הסבר לאימרה של חז"ל: "עבירה גוררת עבירה, ומצווה גוררת מצווה" (פרקי אבות)

"שאם תשית דעתך למלאות תאוותך הרעה פעם אחת תמשך אחריה כמה פעמים. ואם תזכה להיות גבור בארץ לכבוש יצרך ולעצום עיניך מראות ברע פעם אחת יקל בעיניך לעשות כן כמה פעמים".
(ספר החינוך)

הסבר: "עבירה גוררת עבירה" פירושה:

אם אדם מאפשר לעצמו לבצע את התאוה הרעה (=העבירה) פעם אחת, אזי הוא נגרר אחריה, וחוזר לעשות עבירה ועוד עבירה בתאוות הרעות.

"מצווה גוררת מצווה" פירושה:

אם אדם בפעם הראשונה מתגבר על התאוה הרעה שיש לו, וסוגר את עיניו ולא מסתכל בה ולא עושה אותה, אזי בפעמים הבאות יהיה לו יותר קל ופשוט להתגבר על תאוות רעות, שהוא נתקל בהן, ובכך עושה עוד מצווה.

3. מדוע תאוות רעות גורמות להמשך אחרי תאוות עוד ועוד?

<u>הנמשל</u>	<u>המשל</u>
1. התאוה הנראית לעיניים מושכת את הגוף [=הבשר] של האדם.	1. היין מושך את עיני המכורים לו [האלכוהוליסטים].
2. המכור לתאוות הרעות לעולם לא שבע גופו מכל התאוות שהוא עושה.	2. המכורים לשתיית יין [האלכוהוליסטים], לעולם לא "תשבע נפשם" ולא תתמלא תאוותם ליין.
3. תמיד יש למתאוה לדברים הרעים תאוה גדולה אליהם בתוך הנפש.	3. תמיד בנפשם של המכורים ליין, יש להם תאוה גדולה ליין.
4. ככל שמתרגלים לתאוות הרעות, התאוה שלהם נעשית יותר חזקה מרצונם הם, ויצר הרע מתחזק בתוכם עוד יותר.	4. ככל שמרגילים את עצמם המשתכרים ליותר שתיה של יין, התאוה ליין נעשית יותר חזקה מהם.
5. אם היו עושים מעשה טוב וחושבים על דברי תורה, במקום התאוות הרעות, היתה נפשם נרגעת, והיה להם טוב על הנשמה.	5. אבל אם היו שותים כוס מים במקום כוס יין, היתה ההתמכרות שלהם נרגעת, והיה טוב להם.

מסקנה: כאשר האדם נמנע מלמלא את תאוותיו ומתגבר על יצרו, והולך לעניינים של תורה ומצוות, אז יהיה "שמח בחלקו תמיד כל היום".

4) מה ה' נתן בלב האדם כשברא אותו?

תשובה: ה' עשה את האדם ישר שיחשוב בצורה הישרה, אבל יש בני אדם "שבקשו חשבונות רבים" (מגילת קהלת), חושבים איך למלאות את תאוותיהם ומחשבותיהם הרעים, ומכך אין שום תועלת, ויש רק הפסד, במקום שבני האדם יחשבו ישר והגיוני, כפי שה' ברא את האדם.

ג. דיני המצווה

הינם קצרים מאוד וכבר נתבארו עיקרם בהגדרת המצווה ובשורשיה.

ד. זמן ומקום המצווה

1) מצוות לא תעשה של "לא תתורו", נוהגת בכל מקום ובכל זמן.

2) חייבים בה גם הגברים וגם הנשים.

3) העונש על עובר על לאו של "לא תתורו אחרי לבבכם":

"והעובר על זה וייחד מחשבתו בענינים אלו שזכרנו, שמביאין האדם לצאת מדרך דעות תורתנו השלמה והנקיה, להיכנס בדעת המהבילים (=ההולכים אחרי ההבל) הכופרים, רע ומר".
(ספר החינוך)

הסבר: מי שנמשך אחרי מחשבותיו של הכפירה בה', ועובר על "לא תתורו אחרי לבבכם" זו מינות, מסגל לעצמו דעות של כפירה, מתרחק מתורתנו הקדושה והאמתית, ואז סופו רע ומר כמו כל הכופרים.

העונש: לעובר על לאו של "לא תתורו אחרי עיניכם".

"וכן מי שהוא תר אחר עיניו, כלומר: שהוא רודף אחר תאוות העולם, כגון, שהיה משיב ליבו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו רק להשלים חפצו בתענוגים כל מי שהוא הולך בדרך זה עובר על לאו זה תמיד בכל עת עסקו כמו שאמרנו".
(ספר החינוך)

הסבר: מי שנמשך אחר תאוות התענוגים הרעים שלו, והוא כל הזמן רודף אחרי עוד תענוגים כדי למלא את תאוותיו, עובר על הלאו "לא תתורו אחרי עיניכם" זו זנות.

4. אין מלקות על הלאו הזה מי שעבר עליו, מדוע?

"לפי שאין זה דבר מסוים שנוכל להתרות בו העובר עליו, כי מהיות האדם בנוי בעניין שאי אפשר לו שלא יראה בעיניו לפעמים יותר ממה שראוי, וכמו כן אי אפשר לו שלא תתפשט המחשבה לפעמים יותר מן הראוי, על כן אי אפשר להגביל האדם בזה בגבול ידוע, גם כי פעמים אפשר לעבור על לאו זה מבלי שום מעשה".

(ספר החינוך)

סיבה א':

הסבר: אין שום אפשרות במציאות לצוות על האדם שיראה רק דברים מסוימים ועד לגבול מוגדר, משום שהאדם קורה לו שרואה כל מיני דברים האסורים כשהוא הולך בדרכו, או במקרה, שלא מרצונו.

גם אי אפשר לצוות על האדם שיחשוב רק מחשבות של תורה, בלא שיחשוב על דברים של כפירה, מכיון שבלתי אפשרי להגביל את השכל, שלפעמים חושב על כל מיני דברים שאינם עפ"י תורה. על דברים שאין להם גבול מוגדר, ושאינם לגמרי בידי האדם, התורה לא מענישה עליהם את האדם.

סיבה ב': כלל כל איסור לאו מהתורה, שבמציאות עוברים עליו בלי שעושים שום מעשה ושום פעולה, כגון, במחשבה או בהרהור, אפילו אם כן עשה מעשה [2] כלשהו, אין מלקות עליו. כך נדמה (נראה) לו לבעל ספר החינוך.

5. באיזה מקרה מותר לאדם לעשות תענוגים גדולים?

תשובה: במקרה שהאדם חולה, לא בפיקוח נפש, והרופא אומר שצריך לעשות לו את אותם התענוגים, המותרים לפי ההלכה, כדי שיבריא, כגון, שיאכל הרבה בשר או ישתה יין, ובכך הוא יוכל לקום ולעבוד את ה' ולקיים מצוות מותר.

שאלות לחזרה

1. באיזה סוגי דעות ומחשבות האדם עובר על "לא תתורו אחרי לבבכם"? ובאיזה סוגי ראיית עיניים האדם עובר על "ולא תתורו אחרי עיניכם"?
2. כיצד יתמודד האדם, לפי ספר החינוך, נגד מחשבות של כפירה, ונגד ראיית דברים אסורים?
3. מדוע נקראות "המחשבות הרעות" אבות הטומאות? "והמעשים ילדיהן" של מחשבות אלו?
4. איך מפרש ספר החינוך את אימרת חז"ל (בפרקי אבות): "מצווה גוררת מצווה"? וכיצד ניתן לבצע זאת למעשה?
5. סכם בקיצור את המשל של המכורים ליין, ואת הנמשל שלו על התאוות שבראיית העיניים.
6. תן דוגמא אחת לפחות של מישהו שהלך אחרי ראיית עיניים, ולבסוף עבר על איסור זנות, שהוביל אותו לאסון.
7. מה יקרה בסופו של אדם שילך אחרי לבבו, המחשבות והדעות שלו, במקום ללכת אחרי דעת התורה?
8. מדוע אין מלקות על הלאו של "לא תתורו"?

[2] כמו שכתב בספר החינוך מצוות שלא לנקום, סי' רמ"א, לאו שעוברים עליו אפילו במעשה, אם אפשר לעבור עליו בלי לעשות שום מעשה, אין לוקין עליו.